

Образовање одраслих темељено на животним вјештинама

Ovaj se projekt provodi uz financijsku pomoć Europske komisije. Sadržaj ove publikacije (komunikacije) isključiva je odgovornost autora i ni na koji se način ne može smatrati da odražava stajalište Europske komisije.

Izdavač

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO, OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Za izdavača

Maja Stojkić, ravnateljica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine

Autori

prof. dr. Miomir Despotović

Biljana Popović

Bojan Bajić

Lamija Husić

Josip Perković

Lektorica

Karolina Vrljić

Tisak

Tiskara : AKADEMAC BL

Banja Luka

Naklada: 200 komada

Projekt podupire ERASMUS+ u okviru *Implementacije programa EU-a za obrazovanje odraslih*
Banja Luka, studeni 2019.

NAPOMENA:

Gramatički izrazi u ovome tekstu upotrijebljeni su u jednome rodu i označavaju osobe i muškog i ženskog spola.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH od 2014. provodi *Europski program za obrazovanje odraslih* Erasmus+. Publikacija *Obrazovanje odraslih temeljeno na životnim vještinama* nastala je kao rezultat rada toga projekta.

Europski program za obrazovanje odraslih realizira se od 2012. u zemljama Europske unije kroz mrežu državnih koordinatora. Njihova je uloga osigurati vezu s relevantnim ministarstvima i drugim važnim partnerima, kao i djelovati u području obrazovanja odraslih inicirajući uspostavu mreža za suradnju i kreirajući obrazovne politike te ističući primjere dobre prakse.

U prethodnom su razdoblju u Bosni i Hercegovini realizirane aktivnosti triju projektnih ciklusa *Implementacije programa EU-a za obrazovanje odraslih*. Projektni tim Agencije nastojao je ukazati na važnost stjecanja i unaprjeđenja osnovnih životnih vještina odraslih osoba. U prvom su dijelu dokumenta predstavljeni podrijetlo i različiti načini razumijevanja pojma i sadržaja osnovnih vještina sa stajališta svjetskih organizacija, projekata, globalnih i lokalnih čimbenika u području obrazovanja odraslih. Drugi dio kroz tri primjera iz različitih dijelova Bosne i Hercegovine objašnjava primjenu toga koncepta u bosanskohercegovačkome kontekstu.

Biljana Popović,
državna koordinatorica za EAAL

Sadržaj

Uvod	6
Europski izazov	7
Globalni izazov.....	10
Odgovor na izazov	12
Životne vještine	13
Pristupi u konceptualizaciji životnih vještina	14
Životne vještine – sve, sve, ali zdravlje.....	15
Vrste životnih vještina	16
Životne vještine – sve, sve, ali ljudska prava.....	18
Životne vještine – sve, sve, ali informacijsko-komunikacijske tehnologije.....	19
Vještine – sve, sve, ali produktivnost	22
Koncept ključnih kompetencija – nova perspektiva	23
Zaključna razmatranja	25
Literatura	26
Prilozi	
Bojan Bajić: Znanja, vještine i sposobnosti u praksi u Republici Srpskoj	29
Lamija Husić: Europski program ili agenda za obrazovanje odraslih	33
Josip Perković: Znanja, vještine i praktične sposobnosti odraslih s ciljem poboljšanja/održanja kvalitete življenja.....	36

Uvod

Pod utjecajem znanstvenog i tehnološkog razvoja, neoliberalnog koncepta ekonomskog razvoja, globalizacije tržišta rada i obrazovanja od druge polovine 20. stoljeća učinkovitost obrazovnog sustava u središtu je društvenog i političkog zanimanja. Globalne i nacionalne politike obrazovanja i istraživanja te evaluacije obrazovanja napuštaju procjenu učinkovitosti sustava na temelju dobivenih informacija i u potpunosti se orijentiraju na provjerljive učinke, odnosno krajnje ishode obrazovanja. U tom se kontekstu vještine očituju kao krajnja svrha i krajnji ishod svih razina i vrsta obrazovanja i učenja, a uspostavljanje obrazovnog sustava usmjerenog na vještine i kompetencije kao prioritet u politici obrazovanja. Vještine postaju najvažniji čimbenik individualnog i društvenog razvoja u suvremenom svijetu i 21. stoljeće može se označiti kao stoljeće vještina.

Iako koncept vještina i obrazovanja usmjerenog na vještine (i kompetencije) ima solidnu teorijsku i praktičnu tradiciju, postoji još uvijek bitan broj temeljnih, teorijskih i praktičnih dvojbi koje predstavljaju snažnu prepreku njegovoj potpunoj provedbi. Znanstvenici i stručnjaci za obrazovanje i politiku obrazovanja još uvijek nemaju jedinstven pogled i odgovor na neka fundamentalna pitanja o vještinama.

Vještine su dinamičan fenomen koji mijenja kontekst, ali se i sam mijenja pod utjecajem konteksta. Koje su vještine potrebne određenome društvu i pojedincima u njemu ovisi o trenutnim društvenim potrebama, ciljevima i problemima s kojima se ono suočava. Moglo bi se reći da svako društvo i svako vrijeme traže vještine koje su im u tome trenutku potrebne i primjerene.

U dosadašnjoj se praksi kristaliziraju pokušaji da se vještine konceptualiziraju kao višefunkcionalne i prenosive dispozicije, sposobnosti i znanja koja ljudima omogućavaju uspješno se nositi sa životnim zahtjevima i izazovima. Taj se opći kapacitet za aktivno djelovanje, koji predstavlja složen kompozit znanja, specifičnih vještina, kompetencija, vrijednosti, stavova i normi ponašanja, postulira kao opći cilj obrazovanja i učenja i naziva se životnim vještinama.

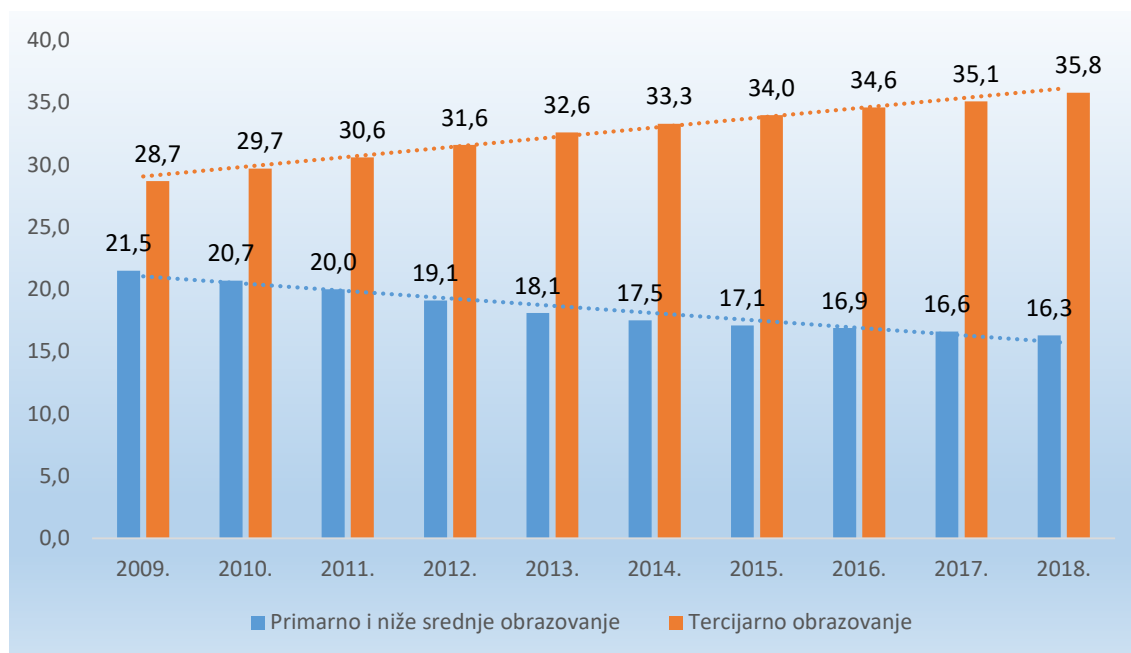
Osnovni je cilj ove publikacije razmatranje i razumijevanje podrijetla i manifestacije koncepta i fenomena životnih vještina i varijacije njegovih različitih oblika u različitim sredinama i razdobljima te organizacijama čiji je cilj njegova promocija i unaprjeđenje.

Europski izazov

Za razliku od sustava rada iz prethodna dva stoljeća za koje je bila karakteristična agresivna fragmentacija rada i minimalizacija individualnog znanja, vještina i sposobnosti (tejlizam i fordizam), u današnje se vrijeme dramatično uvećava potreba za znanjima i vještinama te njihovom uporabom u radu. Tehničke inovacije i nove tehnologije generiraju nove i bolje poslove, mijenjaju organizaciju rada i cjelokupnu strukturu ekonomije, a ukupna je posljedica toga potražnja za novim vještinama i kompetencijama.

Na globalnom tržištu rada ne samo da raste ponuda poslova koji zahtijevaju nove vještine nego se uvećava i ponuda poslova čije obavljanje podrazumijeva kompleksnije znanje, odnosno više razine vještina. Zbog ekstremno brzog razvoja informacijsko-komunikacijskih tehnologija poslovi koji zahtijevaju rutinske manualne i misaone vještine, uzmiču pred poslovima koji zahtijevaju visoku razinu znanja i primijenjenih vještina (Trilling, Fadel, 2009.). Novija predviđanja za SAD sugeriraju da će dvije trećine od 54,8 milijuna radnih mjesta koja će američka ekonomija kreirati do 2020., zahtijevati radnike s nekom vrstom kvalifikacije stečene poslije srednjeg obrazovanja (Patterson, 2018.). Kada je u pitanju Europska unija, još je *Maastrichtska studija o stručnom obrazovanju i obuci* ukazala da više od trećine europske radne snage (80 milijuna) ima niže kvalifikacije od potrebnih, a da će do 2010. godine za gotovo 50 % novih poslova biti potrebna tercijarna razina kvalifikacija. Za oko 40 % poslova bit će potrebno više srednje obrazovanje, a samo će 15 % poslova biti dostupno pojedincima s osnovnim obrazovanjem (Leney, T. et al., 2004.; The European Parliament and the Council of the European Union, 2006.).

Slika 1. Zaposlenost u EU-u prema razini obrazovanja

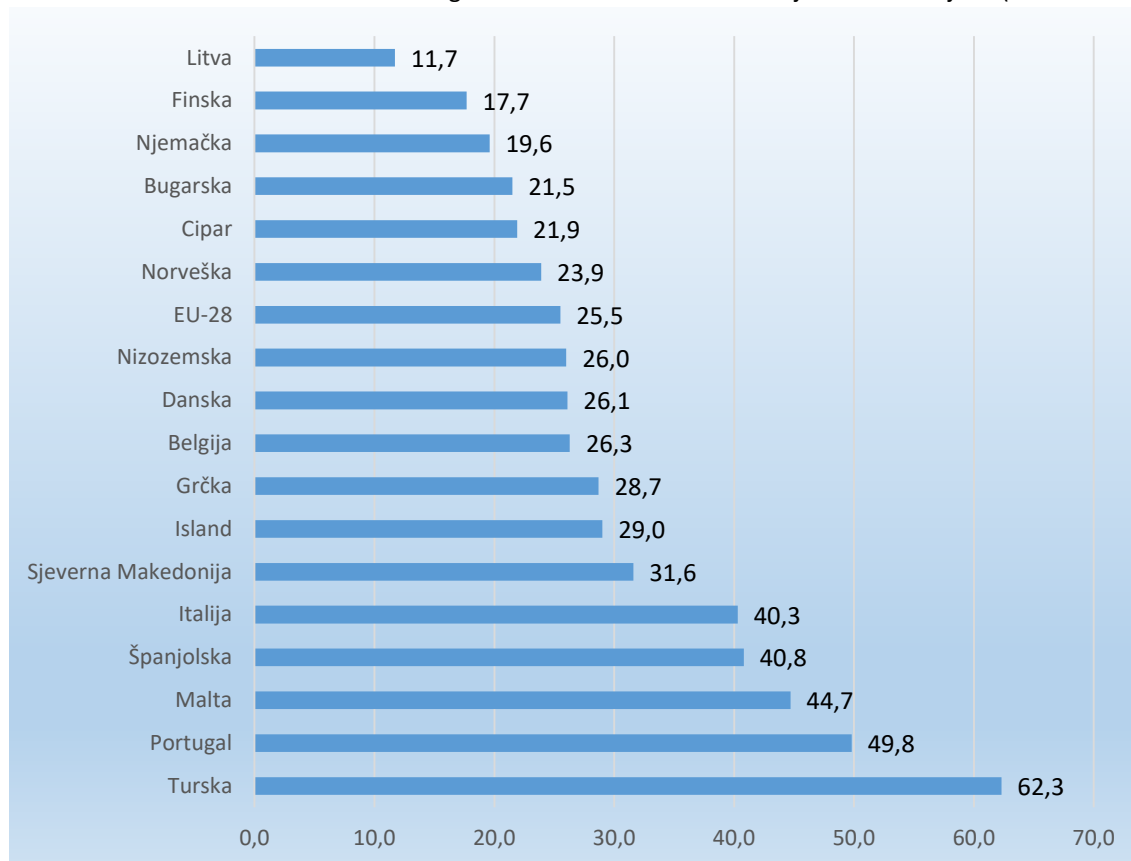

Izvor: Eurostat

Maastrichtska se projekcija pokazala prilično točnom. Dostupni podatci pokazuju da tijekom nekoliko posljednjih godina u EU-u dosljedno opada broj zaposlenih koji se nalaze na dnu obrazovne i kvalifikacijske ljestvice, dok broj zaposlenih s visokim obrazovanjem kontinuirano raste. U 2017. od ukupnoga broja zaposlenih svega 16,6 % su oni s nižim razinama obrazovanja (ISCED = 2), dok je broj onih s tercijskim obrazovanjem (ISCED = 5 – 8) iznad 35 % (slika 1.).

Međutim, stvari nisu crno-bijele, a ni trendovi nisu samo jednosmjerni. Rast ponude poslova koji zahtijevaju više razine obrazovanja i kompleksnije znanje i vještine istodobno prati i ozbiljan nedostatak vještina. Iako suvremeni svijet rada zahtijeva sve veće razine obrazovanja i kvalifikacija zaposlenih, mnoge zemlje imaju ozbiljan problem pri odgovaranju na taj izazov. Broj odraslih koji imaju jako niska formalna obrazovna postignuća, još uvijek je iznimno veliki. U EU-u 28 % stanovništva u dobi od 15 do 64 godine ima osnovno ili niže srednje obrazovanje (ISCED = 2 razina), dok u Portugalu oni čine 50 %, a u Turskoj 64 % ukupne populacije odraslih (vidjeti sliku 2.).

Slika 2. Stanovništvo u dobi od 15 do 64 godine s osnovnim i nižim srednjim obrazovanjem (ISCED 0 – 2) – %

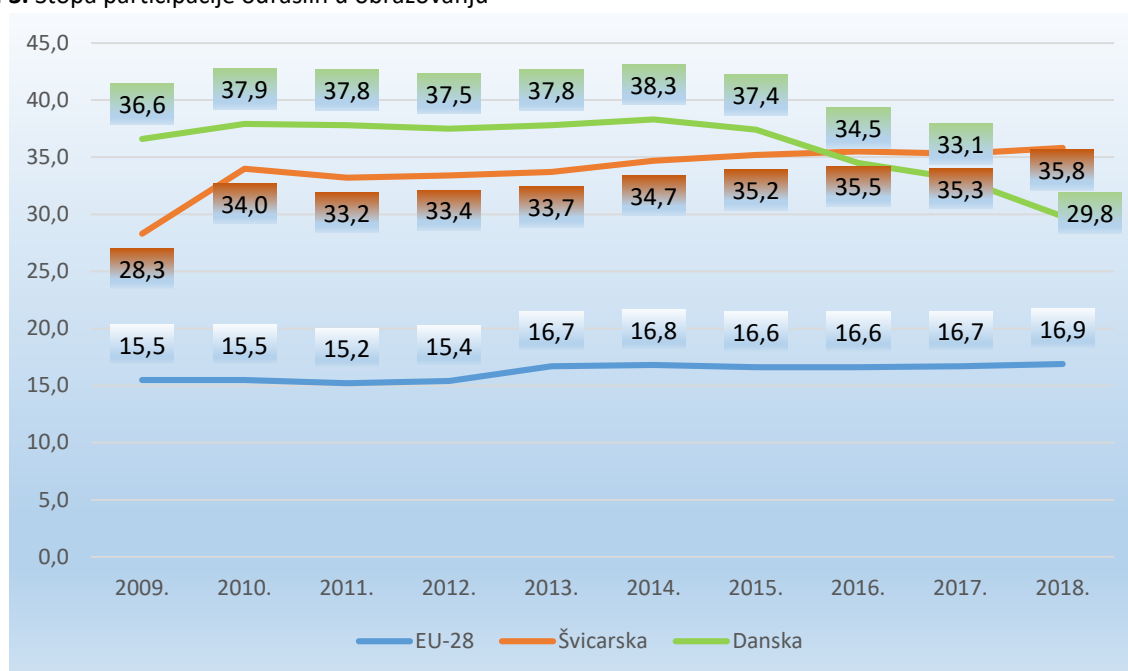

Izvor: Eurostat

Međutim, ne radi se samo o nedostatku relevantnih vještina nego, što je naročito zanimljivo, i o otporu prema njihovu stjecanju.

S obzirom na globalnu razinu opći trend povećanja zahtjeva za vještinama i obrazovanjem prati kontinuirano povećanje stope participacije odraslih u aktivnostima obrazovanja i učenja. Iako u Europskoj uniji (EU-28) prosječna stopa participacije odraslih u obrazovanju (promatrana na četverotjednoj razini) kontinuirano raste, ona je ipak dosta niska (oko 15 %). Istodobno je razina povećanja vrlo mala. Za skoro 10 posljednjih godina stopa participacije odraslih u obrazovanju povećala se za svega 1,4 postotka. To se očituje iz činjenice da se participacija u pojedinim zemljama članicama vrlo malo povećava, a u drugima smanjuje (vidjeti sliku 3.).

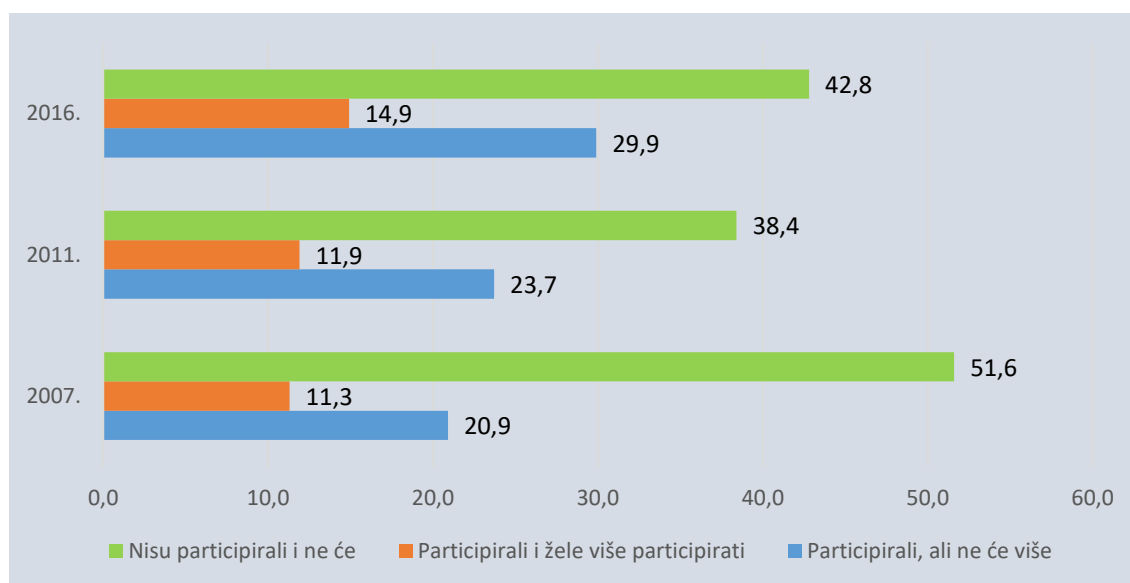
Slika 3. Stopa participacije odraslih u obrazovanju

Izvor: Eurostat

Osim što je stopa participacije odraslih u obrazovanju niska, ni njihova želja za participacijom nije velika. Od onih koji su participirali u obrazovanju odraslih u 2011., njih 30 % ne želi više participirati. Broj onih koji *ne participiraju* u obrazovanju odraslih i koji istodobno *ne žele participirati*, u 2007. bio je veći od 50 %. Kontinuirano se smanjuje i broj onih koji su participirali i žele participirati još više.

Slika 4. Želja za participacijom u aktivnostima obrazovanja odraslih

Razlozi ove rezistentnosti odraslih mogu biti vrlo različiti. Odrasli vjerojatno zaključuju da nema potrebe za obrazovanjem i učenjem imajući u vidu postojeću ponudu programa i oblika obrazovanja. Odrasli se „prisiljavaju“ i obvezuju na učenje u uvjetima u kojima ne mogu kontrolirati vlastitu „agendu“ (sadržaj, svrhu, organizaciju) za učenje (Biesta, 2006.) što rezultira otporom prema učenju. Ciljevi i ishodi programa koji im se nude izvan su njihovih esencijalnih potreba, zanimanja i životnih okolnosti. Drukčije rečeno, programi koji im se nude nemaju odjek u njihovu realnom i subjektivnom životu. Sa stajališta njihovih dubljih potreba i unutarnjih ciljeva, ponuđeni su programi prilično nefunkcionalni. To pokreće važno pitanje o tomu tko definira potrebe i ciljeve obrazovanja i učenja te, još važnije, pitanje konceptualizacije i karaktera (vrste, razina i programske orijentacije) obrazovanja odraslih. Preciznije rečeno, ključno je pitanje kako danas konceptualizirati obrazovanje odraslih tako da ono bude relevantan društveni odgovor na kompleksnost i zahtjevnost individualnih životnih uloga i dužnosti odraslih.

Globalni izazov

Pitanje odgovarajuće konceptualizacije obrazovanja odraslih (kakvo je obrazovanje i učenje potrebno, kako je organizirano, šta su temeljni sadržaji učenja, komu su namijenjeni i koje društvene i individualne probleme rješavaju) postavlja se u oštrijem formatu kada se promatra na globalnoj razini.

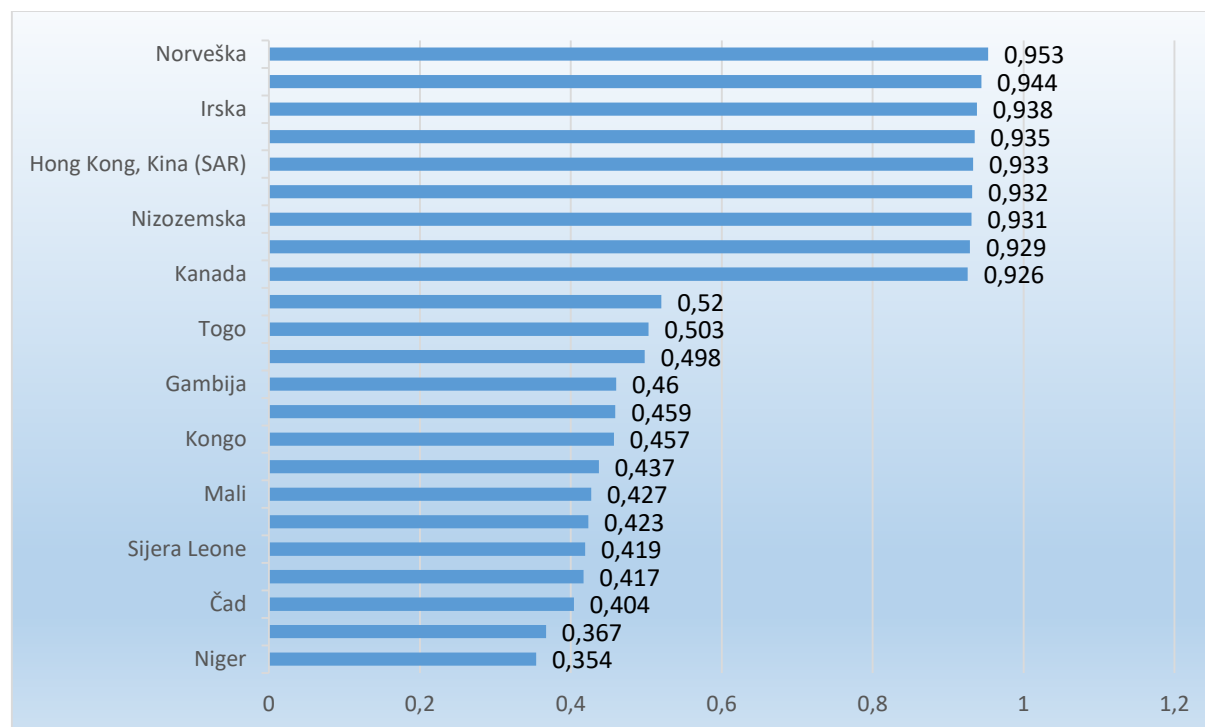
Suvremeni je svijet duboko polariziran. Ekonomske, kulturne, demografske i tehnološke razlike između zemalja iznimno su velike.

Tablica 1. Razlike između razvijenih i nerazvijenih

Razvijene zemlje	Zemlje u razvoju
Nizak natalitet	Visok natalitet
Nizak mortalitet	Visok mortalitet
Nizak udio mladih	Visok udio mladih
Niska razina migracije	Visoka razina migracije
Brz gospodarski rast	Negativan ili spor gospodarski rast
Nizak stupanj diskriminacije (spolne, rasne, vjerske)	Visok stupanj diskriminacije (spolne, rasne, vjerske)
Visoka stopa zaposlenosti	Niska stopa zaposlenosti
Visok stupanj tehnološkog razvoja	Neodgovarajuće i nedovoljne tehnologije
Visok stupanj obolijevanja od autoimunih bolesti	Visok stupanj obolijevanja od zaraznih i infektivnih bolesti

Najočigledniji kumulativni pokazatelj dubokih razlika između razvijenih i nerazvijenih zemalja jest indeks ljudskog razvoja. Taj indeks kombinira parametre ljudskog (životni vijek, razinu obrazovanja, pismenost odraslih, upis učenika u škole) i ekonomskog kapitala (bruto društveni proizvod) u jedinstvenu mjeru kvalitete života ljudi u pojedinim zemljama.

Slika 5. Indeks ljudskog razvoja 2017.

Izvor: UNDP, Human Development programme, <http://hdr.undp.org/en/data#>

Selektivan prikaz nekih razvijenih i nerazvijenih zemalja ukazuje na dubok jaz u kvaliteti ljudskog kapitala između njih. Iako su se stopa pismenosti i obuhvat osnovnim obrazovanjem u 20. stoljeću intenzivno povećavali, više od pola milijarde ljudi u svijetu u 21. stoljeću ne pripada civilizaciji pismenosti.

Tablica 2. Populacija nepismenih (15 – 64)

	2015.	2016.	2017.	2018.
Svijet	520 176 004	516 337 311	517 301 797	515 011 783
Arapske države	44 020 618	47 468 297	47 611 366	47 818 034
Srednja i istočna Europa	1 794 905	1 717 567	1 649 174	1 595 040
Srednja Azija	71 106	72 289	77 340	73 369
Istočna Azija i Tihi ocean	44 516 734	43 167 070	41 351 128	40 108 498
Latinska Amerika i Karibi	18 904 837	17 703 804	17 647 699	17 272 457
Južna i Zapadna Azija	278 631 808	272 073 390	271 377 823	268 625 199
Supraharska Afrika	127 196 081	129 268 109	132 853 924	134 995 512
Male otočke države u razvoju	4 806 259	4 763 662	4 866 405	4 934 603

Izvor: <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=240#>

Osnovno pitanje koje nameću svi prethodni podatci jest: kakve su mogućnosti odraslih da odgovore na izazove suvremena života. To je zapravo pitanje o tomu kako odrasli uspješno mogu odgovoriti na tehnološke promijene i promijene u svijetu rada i kako društvo može odgovoriti na potrebu i zahtjev za socijalnom pravdom, pravednošću, jednakim životnim prilikama i ekonomskim prosperitetom.

Odgovor na izazov

Ključno pitanje za kreatora politike obrazovanja i učenja odraslih odnosi se na to što je mladim i odraslim ljudima potrebno kako bi uspješno odgovorili na izazove s kojima se suočavaju, kako bi ostvarili svoje potencijale, uspješno se integrirali u zajednicu i tržište rada i imali konstruktivnu ulogu u društvu u kojem žive.

Obrazovanje usmjereno na stjecanje vještina jedan je od najučinkovitijih načina za osnaživanje mladih i odraslih za život u današnjem svijetu i za suočavanje s izazovima koje on nameće. Identifikacija i konceptualizacija kapaciteta koji ljudima omogućavaju aktivnu poziciju u socijalnom i ekonomskom okruženju povijesni je smisao učenja i, sukladno tomu, kontinuirana briga kreatora politike obrazovanja i zapošljavanja, različitih znanstveno-istraživačkih i obrazovnih organizacija, poslodavaca i njihovih asocijacija i drugih, stalno ili povremeno zainteresiranih strana.

Taj opći kapacitet i dispozicija da se ovlada načinom života u suvremenom društvu, kao i nepredviđenim zadacima i zahtjevima koje on nameće, naziva se:

- vještinama
- osnovnim vještinama
- kompetencijama
- ključnim kompetencijama
- vještinama 21. stoljeća i
- životnim vještinama.

Uporaba ovih pojmova je široka, ali često nekonzistentna jer se upotrebljavaju kao sinonimi čije se bliže značenje i međusobne razlike određuju kontekstom u kojem se jedan ili drugi pojam nalazi. U području stručnog obrazovanja *vještina* je sposobnost obavljanja zadatka i rješavanja problema, dok je *kompetencija* sposobnost uporabe znanja, vještina i stavova, a često i osobnih karakteristika u radu, učenju i u profesionalnom i osobnom razvoju. U novijem se poimanju pojam *vještine* upotrebljava za opisivanje onoga što pojedinac mora naučiti i onoga što mora biti u stanju uraditi kako bi bio uspješan u školi, na poslu ili u društvenome životu. Ali za opis onoga što pojedinac mora naučiti i što mora biti u stanju uraditi da bi bio uspješan, upotrebljava se i pojam *kompetencije*, često s njihovim bližim određenjem: generičke, esencijalne, ključne i sl. Pojam *vještine 21. stoljeća* pokušaj je naglašavanja sposobnosti za primjenu naučenog i objedinjavanja pojmova *vještine* i *kompetencije*. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) u tom smislu definira *vještine 21. stoljeća* kao vještine i kompetencije koje su potrebne za radnike i građane u društvu znanja 21. stoljeća (OECD, 2009.).

Životne vještine

Koncept životnih vještina razvijan je u okviru različitih programa, inicijativa i projekata Ujedinjenih nacija, UNESCO-a, UNICEF-a, posebice Svjetske zdravstvene organizacije (WHO-a) i OECD-a.

Početni politički okvir za razvoj ovog koncepta jest *Opća deklaracija o ljudskim pravima i Konvencija o pravima djeteta* (UNICEF, s.a.) koja kroz nekoliko članaka posebice afirmira obrazovne ciljeve usmjerene na:

- zaštitu djecu od svih oblika fizičkog i mentalnog nasilja, ozljeda, zlorporaba, zanemarivanja ili iskorištavanja
- razvoj dječje ličnosti, talenta, mentalnih i tjelesnih sposobnosti do njihova potpunog potencijala
- priprema djece za odgovoran život u slobodnom društvu, u duhu razumijevanja, mira, tolerancije, jednakosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim skupinama i
- zaštitu djece od nezakonite uporabe opojnih droga i psihoaktivnih tvari.

Globalni strateški okvir za razvoj koncepta životnih vještina predstavljaju specifične deklaracije, programi, projekti i inicijative UN-a, UNESCO-a, UNICEF-a, WHO-a i njihovih partnera među kojima su posebice važni:

- *Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve* i *Okvir za akciju* da se zadovolje potrebe za osnovnim obrazovanjem (UNESCO, 1990.)
- *Dakarski Okvir za akciju* (UNESCO, 2000.)
- Deklaracije UN-a o privrženosti borbi protiv HIV/AIDS-a (UN, 2001.) i sl.

U tim su dokumentima životne vještine prepoznate kao osnovni instrument u postizanju osobnog razvoja, socijalne integracije i prevencije različitih vrsta zdravstvenog i socijalnog rizika. *Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve* inzistira na zadovoljenju osnovnih potreba učenja koje obuhvaćaju alate i sadržaje učenja i koje omogućavaju osobni razvoj i život u zajednici (UNESCO, 1990.). *Dakarski Okvir za akciju* (UNESCO, 2000.) od svojih šest ciljeva dva temelji na životnim vještinama (2. jednak pristup programima učenja i programima životnih vještina za mlade i odrasle i 6. unaprjeđenje kvalitete obrazovanja i postignuće očekivanih ishoda u pismenosti, računanju i esencijalnim životnim vještinama). *Dakarski Okvir za akciju* tretira životne vještine kao osnovne, esencijalne potrebe učenja jer su one preduvjet za zdrav život i participaciju u radu i društvu populacije starije od 10 godina. Te se potrebe zadovoljavaju kroz sve oblike učenja: formalno i neformalno stručno usavršavanje, obrazovanje na daljinu, izobrazbu na poslu i samoučenje. Posebice se inzistira na tome da se životne vještine ugrade u školske programe, jer to je jedan od ključnih načina ostvarivanja cjeloživotnog učenja, zaštite zdravlja i prevencije zloporaba i nasilja. Na temelju tih globalnih intencija i u njima dane početne konceptualizacije životnih vještina i obrazovanja za životne vještine, došlo je do postupne operacionalizacije životnih vještina kroz različite nacionalne programe, strategije, politike, projekte i aktivnosti (UNICEF, 2012.; 2012.b, UNESCO, 2015.).

Obrazloženje koncepta životnih vještina temelji se na vrlo različitim psihološkim i socijalnim teorijama kao što su: teorije razvoja djece i adolescenata, teorije višestruke inteligencije, teorije socijalnog učenja i socijalno kognitivne teorije, teorije problematičnog ponašanja, teorije socijalnog utjecaja, teorije rješavanja kognitivnih problema i teorije promjene. Ovaj širok teorijski okvir predstavlja pokušaj obrazlaganja potrebe za razvojem i stjecanjem životnih vještina i sugeriranja načina i modela njihova razvoja u školskom kontekstu. Teorije sugeriraju na to da su životne vještine osnovni čimbenik intelektualnog i emocionalnog razvoja, autonomije u ponašanju i mišljenju, socijalne integracije i daljnjeg učenja. Zahvaljujući prethodno opisanim globalnim inicijativama, koncept obrazovanja usmjerenog na životne vještine provodi se u većem broju zemalja tako što životne vještine postaju integralni dio programa obrazovanja, odnosno programskih ishoda i aktivnosti. Prema podacima UNICEF-a, 145 zemalja u svijetu integrira životne vještine u nastavne programe na osnovnoj i srednjoj razini, od čega 70 zemalja to čini preko obveznih nastavnih predmeta (UNICEF, 2012.).

Pristupi u konceptualizaciji životnih vještina

U konceptualizaciji životnih vještina postoji nekoliko različitih pristupa:

- životne vještine kao psihosocijalne sposobnosti s funkcijom očuvanja i unaprjeđenja zdravlja (WHO)
- životne vještine kao vještine ostvarivanja ljudskih i građanskih prava, posebice u zemljama azijsko-pacifičkog područja (UNESCO, 2013.)
- životne vještine kao vještine povezane sa zapošljavanjem, razvojem karijere, prevladavanjem siromaštva, radnom produktivnošću i osiguranjem prihoda (UNESCO, 2012., 2012.a)
- životne vještine kao vještine nužne za uporabu suvremenih tehnoloških sredstava, posebice informacijsko-komunikacijskih tehnologija.

Životne vještine – sve, sve, ali zdravlje

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) i UNICEF promiču i razvijaju koncept obrazovanja za životne vještine (*Life skills education*) čiji je prvotni cilj razvoj psihosocijalnih vještina koje umanjuju čimbenike rizika i maksimiziraju zaštitne čimbenike. UNICEF (2013.) kao osnovne karakteristike toga koncepta izdvaja:

- sadržaj koji podrazumijeva ravnotežu znanja, vještina i stavova
- uporabu interaktivnih i na učenika usmjerenih metoda
- bihevioralne promjene kao cilj učenja
- utemeljenost na potrebama učenika
- rodna osjetljivost i utemeljenost na pravima.

U tom se okviru razvijaju dva supkoncepta koja se upotrebljavaju izmjenično i gotovo kao sinonimi, ovisno o tomu koji se aspekt obrazovanja želi naglasiti: obrazovanje temeljeno na životnim vještinama (*life skills-based education*) i zdravstveno obrazovanje temeljeno na vještinama (*skills-based health education*). Razlika između dvaju pristupa leži samo u sadržaju ili temama koje se obrađuju.

Zdravstveno obrazovanje temeljeno na vještinama izravno je usmjereno na očuvanje i unaprjeđenje zdravlja te održavanje zdrava načina života i obuhvaća vrlo širok spektar područja kao što su: emocionalno i mentalno zdravlje; prehrana: uporaba alkohola, duhana i droga; reproduktivno i seksualno zdravlje; ozljede i ravnopravnost spolova (WHO, 2004.; UNICEF, 2012.; 2012.a; 2013.).

Životne su vještine univerzalne (potrebne svim pojedincima u svim zemljama i kulturama) psihosocijalne vještine koje ljudima omogućavaju učinkovito obavljanje svakodnevnih životnih aktivnosti u različitim područjima. Iako su univerzalne, njihov broj i vrsta determinirani su kulturom i sredinom. One su naročito važne za populacije i skupine koje se suočavaju s različitim vrstama zdravstvenoga i socijalnoga rizika, zbog čega se tretiraju kao učinkovit instrument zdravstvene i socijalne politike i esencijalni ishod učenja i obrazovanja na različitim razinama, posebice osnovnoj i srednjoj.

Svjetska zdravstvena organizacija definira životne vještine kao „sposobnost prilagodljivog i pozitivnog ponašanja koje omogućava osobi da se uspješno nosi sa zahtjevima i izazovima svakodnevnog života“ (WHO, 2004.: 3.). Iako priznaju da prethodna definicija podsjeća na definiciju ključnih vještina kojom se koriste različite organizacije i istraživači, stručnjaci Svjetske zdravstvene organizacije smatraju da je pojam *životne vještine* obuhvatniji jer uključuje veći broj za život relevantnih vještina (WHO, 2004.).

Prema analizama Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 1999.), razlozi pojedinih zemalja za uspostavljanje sustava obrazovanja koji se temelje na životnim vještinama najčešće su sljedeći:

- prevencija HIV/AIDS-a
- prevencija adolescentne trudnoće
- prevencija zlouporabe djece
- prevencija zlouporabe i nasilja
- promicanje pozitivne socijalizacije djece
- reforma tradicionalnih obrazovnih sustava koji nisu usklađeni s aktualnom društvenom i ekonomskom stvarnošću i
- zahtjevi suvremenog tržišta rada.

Polazeći od svoga primarnog interesa (prevencija, zaštita i unaprjeđenja zdravlja), Svjetska zdravstvena organizacija ukazuje na to da životne vještine predstavljaju glavnu sastavnicu programa osmišljenih za promicanje zdravog ponašanja i mentalnog blagostanja, odnosno onih programa koji osiguravaju zdravstvene informacije, stavove i vrijednosti (WHO, 1999.; 2004.). I u obrazovnoj praksi pojedinih zemalja pod životnim se vještinama podrazumijevaju vještine koje su prije svega u funkciji održanja i unaprjeđenja zdravlja, i kao takve integralni su dio programa seksualnog obrazovanja ili specifičnih zdravstvenih programa čija je glavna funkcija priprema mladih za odraslo doba i zaštita od zlouporabe i iskorištavanja, seksualno prenosivih bolesti, neželjene trudnoće i sl. (Department of Youth and Sports, Ministry of Education Bhutan, 2014.).

Vrste životnih vještina

Nakon proučavanja različitih programa životnih vještina, Odjel za mentalno zdravlje Svjetske zdravstvene organizacije identificirao je pet osnovnih vrsta životnih vještina koje su relevantne u svim kulturama:

- donošenje odluka i rješavanje problema
- kreativno razmišljanje i kritičko razmišljanje
- komunikacija i međuljudske vještine
- samosvijest i empatija
- suočavanje s emocijama i prevladavanje stresa (WHO, 1999.; 2004.).

Tijekom 2004. Svjetska zdravstvena organizacija sve je životne vještine raspodijelila u tri velike kategorije od kojih svaka ima nekoliko potkategorija (WHO, 2004.).

KOMUNIKACIJSKE I INTERPERSONALNE VJEŠTINE	DONOŠENJE ODLUKA I VJEŠTINE KRITIČKOG MIŠLJENJA	VJEŠTINE SAMOVOĐENJA I SNALAŽENJA
<p>INTERPERSONALNE KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE</p> <ul style="list-style-type: none"> – verbalna/neverbalna komunikacija – aktivno slušanje – izražavanje osjećaja – davanje i primanje povratne informacije <p>VJEŠTINE PREGOVARANJA/ODBIJANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> – pregovaranje i upravljanje stresom – vještine asertivnosti – vještine odbijanja <p>RAZVOJ EMPATIJE</p> <ul style="list-style-type: none"> – sposobnost slušanja i razumijevanja tuđih potreba i okolnosti te iskazivanje razumijevanja <p>SURADNJA I TIMSKI RAD</p> <ul style="list-style-type: none"> – iskazivanje poštovanja prema doprinosu i različitim stilovima drugih – procjena vlastite sposobnosti i doprinos skupini <p>VJEŠTINE ZASTUPANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> – vještine utjecanja i uvjeravanja – vještine umrežavanja i motiviranja 	<p>DONOŠENJE ODLUKA I RJEŠAVANJE PROBLEMA</p> <ul style="list-style-type: none"> – vještine prikupljanja informacija – procjena budućih posljedica sadašnjih akcija u odnosu na sebe i druge – definiranje alternativnih rješenja – vještine analize u pogledu utjecaja vrijednosti i stavova o sebi i drugima na motivaciju <p>VJEŠTINE KRITIČKOG MIŠLJENJA</p> <ul style="list-style-type: none"> – analiza utjecaja vršnjaka i medija – analiza stavova, vrijednosti, socijalnih normi, vjerovanja i čimbenika koji na njih utječu – identificiranje relevantnih informacija i izvora informacija 	<p>VJEŠTINE ZA POVEĆANJE OSOBNOG SAMOPOUZDANJA I SPOSOBNOSTI PREUZIMANJA KONTROLE, PREUZIMANJE ODGOVORNOSTI, USPOSTAVLJANJE RAZLIKA ILI IZAZIVANJE PROMJENA</p> <ul style="list-style-type: none"> – razvoj samopouzdanja – razvoj samoosvijestivosti, uključujući samosvijest o pravima, utjecajima, vrijednostima, stavovima, snagama i slabostima – postavljanje ciljeva – vještine samoevaluacije, samoprocjene, samomonitoringa.

Ono što je naročito važno u konceptu životnih vještina jesu preporuke o načinu realizacije nastave u čijem su središtu relacije definiranih životnih vještina i odgovarajućih sadržaja koji su raspoređeni u pet velikih područja:

- alkohol, duhan i ostale droge
- zdrava prehrana
- seksualno i reproduktivno zdravlje i prevencija HIV/AIDS-a
- redukcija parazitskih infekcija
- prevencija nasilja ili obrazovanje za mir.

Iako je riječ o vrlo različitim vještinama, one su međusobno povezane i mogu se stjecati zajedno ako su dobro inkorporirane u nastavne programe i izvannastavne školske aktivnosti. Tri su glavna načina postizanja tih vještina u okviru školskih programa:

- posebni predmeti zdravstvenog obrazovanja
- posebne tematske cjeline unutar predmeta koji tretiraju šira socijalna i zdravstvena pitanja (građansko obrazovanje, demografske i socijalne studije) i
- posebne teme u okviru postojećih predmeta.

Analize i istraživanja pokazuju da programi obrazovanja za životne vještine, bez obzira na način realizacije, imaju važan utjecaj na stvaranje poželjnih personalnih i interpersonalnih karakteristika i pozitivnih stavova kao što su stvaranje prijateljstva, samopouzdanje, učinkovita komunikacija, otpor vršnjačkom pritisku, donošenje odluka, rješavanje problema, kritičko promišljanje i kreativnost (UNICEF, 2012.).

Životne vještine – sve, sve, ali ljudska prava

Pod bezazlenim i optimističkim nazivom „Afričko proljeće“ neke su se zemlje Bliskoga istoka, odnosno središnje i sjeverne Afrike, nakon 2010. suočile s masovnim građanskim prosvjedima, političkom nestabilnošću, teškim unutarnjim sukobima, ratom i ekstremnim nasiljem, što traje još uvijek. Situacija je još dramatičnija ako se ima u vidu da se u regiji oko 21 milijun djece nalazi izvan školskog sustava, ili će izići iz njega, te da postoji ogroman broj odraslih s istim problemom (UNICEF, 2015.).

U 15 zemalja središnje i sjeverne Afrike (MENA - Middle East and North Africa)¹ konceptualni okvir obrazovanja za životne vještine predstavljaju Delorsove četiri dimenzije obrazovanja: učiti znati, učiti biti, učiti činiti te učiti živjeti zajedno (Delors et al., 1996.). Delorsovo izvješće nadilazi usko ekonomističko shvaćanje obrazovanja i afirmira njegovu humanističku viziju i njegov dubok utjecaj na ljudski individualni i socijalni razvoj. Svrhovitost obrazovanja vidi se u ljudskom blagostanju i dostojanstvu, poštovanju ljudskih prava, univerzalnih etičkih normi, toleranciji, održivu ljudskom i socijalnom razvoju, stanju jednakosti, socijalne pravde, odgovornosti, solidarnosti i sl. Životne vještine ili kompetencije za život, kako se još nazivaju, konceptualizirane su kao višedimenzionalna kvaliteta: kognitivna, individualna, socijalna i instrumentalna, u četiri temeljne domene učenja (znati, biti, činiti i živjeti zajedno). To su zapravo sposobnosti za kombiniranu primjenu znanja, specifičnih vještina, stavova i vrijednosti u različitim područjima života, ali s posebnim naglaskom na domenu ljudskih prava i građanske vrijednosti (UNICEF, 2015.).

¹ Alžir, Džibuti, Egipat, Iran, Irak, Jordan, Liban, Libija, Maroko, Oman, Palestina, Sudan, Sirija, Tunis i Jemen.

Na temelju upitnika, koji je podrazumijevao odabir vještina sa širih i opsežnih lista (UNICEF, 2015.), za zemlje središnje i sjeverne Afrike utvrđeno je da su im relevantne (najčešće birane) sljedeće životne vještine:

Ključne životne vještine za zemlje središnje i sjeverne Afrike

Kognitivne dimenzije ili učiti znati:	Individualne dimenzije ili učiti biti:	Instrumentalne dimenzije ili učiti činiti:	Socijalne dimenzije ili učiti živjeti zajedno:
<ul style="list-style-type: none"> - rješavanje problema - kritičko mišljenje - kreativnost - analitičke vještine - vještine slušanja - metakognitivne vještine - komunikacijske vještine - radoznalost - timski rad - vještine zaključivanja - vještine ispitivanja 	<ul style="list-style-type: none"> - komunikacija - samosvjesnost - samokontrola - poštenje - samopouzdanje - donošenje odluka - empatija - adaptabilnost - kreativnost - motivacija - posredovanje - fleksibilnost - ustrajnost - suradnja 	<ul style="list-style-type: none"> - timski rad - komunikacija - vještine pregovaranja - rješavanje problema - upravljanje učenjem - samosvjesnost - rad pod pritiskom - inicijativnost - ustrajnost - vještine prezentacije - usmjerenost na klijenta - organizacijske vještine - posredovanje - kreativnost 	<ul style="list-style-type: none"> - pravičnost - raznovrsnost - sloboda - solidarnost - odgovornost - aktivna tolerancija - nediskriminacija - socijalna pravda - participacija - transparentnost - prihvaćanje

Različite dimenzije učenja nisu kategorije, nego generički okvir koji omogućava i dopušta preplitanje i povezivanje pojedinačnih vještina.

Prema podacima UNICEF-a, u zemljama središnje i sjeverne Afrike prilično su marginalizirane vještine zapošljavanja, karijernog te socijalnog i individualnog razvoja. To sugerira da su kontekstualni uvjeti snažna determinanta obrazovnih potreba i ciljeva te da se životne vještine ne mogu razviti kroz povremene i male akcije, nego zahtijevaju sustavan pristup, odnosno planiranje i razvoj u okviru cjelokupnog obrazovnog sustava, i formalnog i neformalnog. Stjecanje životnih vještina u neformalnom obrazovanju ostvaruje se u okviru nevladinih organizacija i privatnog sektora kratkotrajnim obukama za specifične ciljne skupine.

Životne vještine – sve, sve, ali informacijsko-komunikacijske tehnologije

Kao i u prošlim, tako je i u 21. stoljeću postavljen opravdan i dramatičan zahtjev da se obrazovanje i učenje usklade sa zahtjevima vremena i potrebama onih koji uče. U središtu toga zahtjeva, odnosno njegova obrazloženja, nalaze se informacijsko-komunikacijske tehnologije koje su omogućile prelazak iz industrijske ere, koja se temeljila na uporabi prirodnih resursa, u eru ekonomije znanja koja se temelji na uporabi informacija, znanja i stručnosti te na inovacijama i globalnom umrežavanju. Taj je prelazak preobrazio svijet i ulogu obrazovanja i učenja u njemu isto onako kao što je to učinio prelazak iz agrarne u industrijsku eru prije tristo pedeset godina (Trilling, Fadel, 2009.).

Informacijsko-komunikacijske tehnologije najveći su izazov 21. stoljeća jer potpuno oblikuju i mijenjaju sve dimenzije individualnog i socijalnog života: način na koji živimo u svakodnevici, na koji radimo, na koji komuniciramo pa čak i način na koji mislimo, saznajemo i učimo. Dinamični svijet današnjice u kojem dominiraju informacijsko-komunikacijske tehnologije zahtijeva obrazovanje koje je kombinacija tradicionalnih školskih predmeta, aktualnih tematskih sadržaja i vještina potrebnih za 21. stoljeće. Kako bi bili uspješni u svijetu današnjice, osim tradicionalnih predmeta učenici moraju učiti i sadržaje koji se odnose na ključna pitanja i probleme našeg doba kao što su:

- globalna svijest (multikulturna svijest i razumijevanje)
- ekološka svijest (ekološka svijest i razumijevanje energetske održivosti i resursa)
- financijska pismenost (ekonomsko, poslovno i poduzetničko znanje)
- zdravstvena pismenost (zdravstvo, prehrana i prevencija)
- građanska pismenost (građanski angažman, služenje zajednici, etika i socijalna pravda).

Tradicionalni predmeti i prethodno spomenute interdisciplinarnе teme 21. stoljeća temelj su za razvoj triju skupina vještina koje se najviše zahtijevaju u današnje vrijeme:

Vještine učenja i inoviranja:

- kritičko mišljenje i rješavanje problema
- komunikacija i suradnja
- kreativnost i inovacije

Vještine digitalne pismenosti:

- informacijska pismenost
- medijska pismenost
- informacijsko-komunikacijska pismenost

Karijerne i životne vještine:

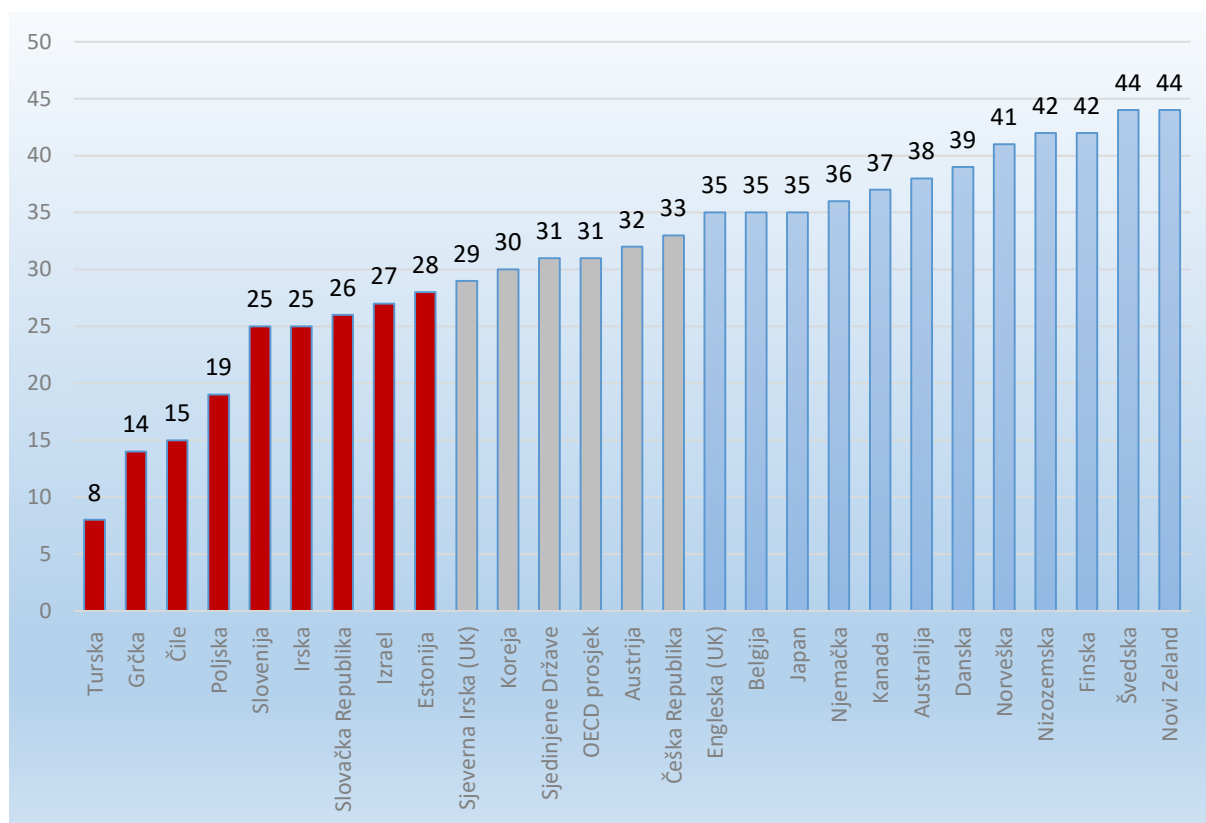
- fleksibilnost i adaptabilnost
- inicijativa i samousmjerenost
- socijalna i međukulturna interakcija
- produktivnost i ispunjavanje zadataka
- vođenje i odgovornost (Trilling, Fadel, 2009.).

OECD također razmatra fenomen vještina za 21. stoljeće u okviru više programa i inicijativa: *Program definiranja i odabira kompetencija (Definition and Selection of Competencies – DeSeCo)*, *Program međunarodne procjene učeničkih postignuća (Programme for International Student Assessment – PISA)* i *Program za međunarodnu procjenu kompetencija odraslih (Programme for the International Assessment of Adult Competencies – PIAAC)* (OECD, 2009.).

PISA program pokrenut je 1979. s ciljem identificiranja znanja, vještina i stavova koje učenici stječu na kraju obveznog obrazovanja, odnosno u uzrastu od 15 godina. Pri tome su PISA testovi prije svega usmjereni na sposobnost uporabe znanja i vještina u realnim životnim situacijama, a ne na opseg u kojem su svladali školski program. PISA provjerava tri vrste postignuća: čitalačku pismenost, matematičku pismenost i znanstvenu pismenost (OECD, 2009.).

Program za međunarodnu procjenu kompetencija odraslih (PIAAC) program je utvrđivanja i analize vještina odraslih. Anketa mjeri sposobnost odraslih u ključnim vještinama obrade informacija – pismenosti, računanju i rješavanju problema – i prikuplja informacije i podatke o tome kako se odrasli koriste svojim vještinama kod kuće, na poslu i u široj zajednici, što ukazuje da je ovdje riječ o životnim vještinama odraslih.

Slika 6. Rezultati na testu i rješavanje problema (razina 2 i 3) – 2015.

Izvor: OECD (2013.)

Pojedini autori (Binkley et al, 2012.) govore o deset vještina za 21. stoljeće, odnosno o vještinama potrebnim za život, rad i razvoj u tehnološki razvijenom društvu i ekonomiji temeljenoj na znanju svrstavajući ih u četiri veće skupine:

- načini mišljenja
 1. kreativnost i inovativnost
 2. kritičko mišljenje, rješavanje problema i donošenje odluka
 3. učenje učenja, metakognicija
- načini rada
 4. komunikacija
 5. suradnja (timski rad)
- alati za rad
 6. informacijska pismenost
 7. IKT pismenost
- život u svijetu
 8. građanstvo – lokalno i globalno
 9. život i karijera
 10. osobna i socijalna odgovornost – uključujući kulturnu svijest i kompetentnost.

Vještine – sve, sve, ali produktivnost

U okviru ostvarivanja svoje misije i ciljeva koji se odnose na smanjenje siromaštva i unaprjeđenje ekonomskog razvoja, Svjetska banka pokušava definirati karakteristike dobro obrazovane radne snage i radnika. Suvremena tehnologija i organizacija rada sve više naglašavaju važnost vještina koje su potrebne za obavljanje specifičnih radnih zadataka u okviru poslova koji se brzo mijenjaju. S druge strane, to ukazuje na nužnost da zaposleni posjeduju mnogostruke generičke vještine koje omogućavaju daljnje učenje i prilagođavanje promjenljivim zahtjevima rada tijekom radnog vijeka. Nastojeći shvatiti ulogu koju vještine imaju na zapošljivost, zapošljavanje i povećanje produktivnosti, Svjetska je banka razvila upitnik *Vještine za zapošljavanje i produktivnost (Skills towards Employment and Productivity – STEP)* koji identificira i procjenjuje vještine radno sposobne populacije (World bank, 2014.).

Upitnik za mjerenje vještina primijenjen je u 17 zemalja u razvoju i obuhvaćao je osobe u životnoj dobi od 15 do 64 godine s ciljem omogućavanja razumijevanja:

- zahtjeva za vještinama
- relacije između stjecanja vještina i obrazovnih postignuća
- relacija između stjecanja vještina, životnog standarda, smanjenja nejednakosti i siromaštva, socijalne inkluzije i ekonomskog rasta.

Definirane su i mjerene sljedeće vještine:

KOGNITIVNE VJEŠTINE	– izravno mjerenje čitalačke pismenosti preko upitnika o vještinama odraslih – procjena čitanja na istoj ljestvici kao PIAAC	– vještina čitanja
	– neizravna procjena (samoizvješćivanje) o individualnoj uporabi osnovnih vještina u radu i svakodnevnom životu	– čitanje – pisanje – računanje
SOCIO-EMOCIONALNE VJEŠTINE	– crte ličnosti	
	– ponašanje	
	– preferencije rizika i vremena	
ZA POSAO RELEVANTNE VJEŠTINE	– kvalifikacije koje se zahtijevaju za posao i učenje na poslu	– kvalifikacije koje se zahtijevaju za trenutni posao – vrijeme za učenje
	– neizravna mjerenja vještina korištenih u radu	– autonomija i repetitivnost – uporaba računala – kontakt s klijentima – rješavanje problema i učenje – supervizija – tjelesni zahtjevi.

Rezultati istraživanja nedvosmisleno ukazuju na važnost mnogostrukih vještina za uspjeh na tržištu rada. Temelji vještina se, međutim, postavljaju u ranom djetinjstvu, odnosno školovanju, uz dobre obiteljske i socio-ekonomske uvjete. Sve su ispitivane vještine važne za uspješno obavljanje posla i u bitnoj su korelaciji sa zaradama zaposlenih. Osobitu vrijednost za uspješnu tranziciju od obrazovanja k tržištu rada imaju socio-emocionalne vještine (World bank, 2014.).

U posljednjih je nekoliko godina primjetan jak globalni interes za identificiranje načina smanjenja siromaštva u svijetu i društveno-ekonomskih nejednakosti u čijem je središtu potencijal pojedinca za zapošljavanje. U tom se kontekstu životne vještine sve više promatraju kao vještine zapošljavanja, karijernog razvoja i prilagođavanja tržištu rada (UNESCO, 2004.).

Koncept ključnih kompetencija – nova perspektiva

Početna konceptualizacija ključnih kompetencija u politici obrazovanja i zapošljavanja Europske unije dana je u *Bijeloj knjizi o obrazovanju i izobrazbi* iz 1995. Ključne kompetencije definirane su kao integralni dio tehničkih vještina i ono što omogućava radnu fleksibilnost u radu i učenju te reducira razlike između općeg i stručnog obrazovanja (Commission of the European Communities, 1995.).

Lisabonska deklaracija Europskog vijeća iz 2000. predstavlja, međutim, osnovni politički i strateški dokument koji je inicirao razvoj koncepta ključnih kompetencija na prostoru EU-a. Ostvarenje ambicioznog cilja o EU-u kao najkonkurentnijoj i najdinamičnijoj ekonomiji na svijetu podrazumijevalo je, u prvom redu, izniman i dinamičan razvoj ljudskih resursa. Zbog toga je EU proglasio cjeloživotno učenje ključnim instrumentom u ostvarenju *Lisabonske deklaracije*. Osim stručnih znanja i vještina u točki 25. i 26. *Deklaracije* osobito je apostrofirana urgentna potreba da se građanima osiguraju vještine nužne za život i rad u novom informatičkom društvu te predloženo donošenje europskog okvira za *nove osnovne vještine* koje se stječu cjeloživotnim učenjem, a koje čine informacijsko-komunikacijske vještine, strani jezici, tehnološka kultura i socijalne vještine (European Council, 2000.). *Memorandum o cjeloživotnom učenju*, koji je Europska komisija objavila u listopadu 2000., uveo je koncept novih vještina u područje obrazovanja odraslih. *Nove osnovne vještine* definirane su kao vještine potrebne za aktivno sudjelovanje u društvu znanja i ekonomiji. Memorandum naročito ukazuje na potrebu da se svima onima koji iz bilo kojeg razloga nisu stekli potrebni minimum osnovnih vještina, osigura stalna mogućnost da ih steknu, bez obzira na broj prethodnih neuspjeha. Memorandum također ukazuje na potrebu uspostavljanja europskog okvira osnovnih životnih vještina (Commission of the European Communities, 2000.).

U skladu s lisabonskom opredijeljenosti Vijeće za obrazovanje Europskog vijeća usvojilo je izvješće *Konkretni budući ciljevi sustava obrazovanja i izobrazbe* (Council of the European Union, 2004.) koje u području obrazovanja identificira tri glavna i 13 pomoćnih strateških ciljeva među kojima su razvoj vještina za društvo znanja, razvoj pismenosti i numeričkih sposobnosti, održavanje sposobnosti za učenje i, ono što je naročito važno, usavršavanje definicije osnovnih vještina (Council of the European Union, 2004.).

Europska je komisija već 2001. godine osnovala radnu skupinu za ključne kompetencije s ciljem prepoznavanja i definiranja tih vještina te predlaganja načina na koji se one mogu integrirati u nastavne programe, održavati i stjecati tijekom života. Radna je skupina tijekom 2001. i 2002.

identificirala osam glavnih ključnih kompetencija (Eurydice European Unit, 2002.). Umjesto uobičajenih pojmova *nove* ili *osnovne vještina*, radna se skupina opredijelila za pojam *ključne kompetencije* želeći istaknuti njihovu važnu ulogu u ostvarivanju radnih i socijalnih uloga te njihovu praktičnu primjenljivost (European Commission, 2004.).

Ključne kompetencije definirane su kao prenosiva i višefunkcionalna kombinacija vještina, znanja i stavova s krucijalnom ulogom u području osobnog samoispunjenja, aktivnog građanstva i inkluzije te zapošljavanja (European Commission, 2004.). Između pojedinih vrsta kompetencija, kao i između posebnih znanja, vještina i stavova postoji nužna i snažna međuovisnost. Komunikacija na materinskom jeziku, posebice pismenost, pretpostavka je za razvoj svih drugih kompetencija. Digitalna se pismenost primjerice snažno oslanja na matematičku pismenost i kritičko mišljenje, a solidarnost na toleranciju. Sve ključne kompetencije trebale bi biti razvijene do kraja obveznog školovanja ili obuke i trebale bi biti temelj za daljnje učenje kao dio cjeloživotnog učenja. Taj okvir od osam kompetencija primjenjuje se na cjelokupno obrazovanje i obuku: opće obvezno obrazovanje, visokoškolsko obrazovanje, obrazovanje odraslih, obrazovanje za specifične skupine (migranti, manjine i sl.) i obrazovanje osoba s posebnim potrebama.

U razdoblju od 2001. do 2018. Europska komisija objavila je nekoliko dokumenata o ključnim kompetencijama u kojima je kontinuirano promican i revidiran opći okvir ključnih kompetencija i elaborirano njihovo značenje i važnost za rad, socijalnu angažiranost i učenje.

Tablica 1. Europski okvir ključnih kompetencija od 2002. do 2018.

2002. ²	2004. ³	2006. ⁴	2018. ⁵
<ul style="list-style-type: none"> – komunikacija na materinskom jeziku – komunikacija na stranim jezicima – IKT – numerička i kompetentnost u matematici, znanosti i tehnologiji – poduzetništvo – međuljudske i građanske kompetencije – učenje učenja – opća kultura 	<ul style="list-style-type: none"> – komunikacija na materinskom jeziku – komunikacija na stranom jeziku – matematička pismenost i osnovne kompetencije u znanosti i tehnologiji – digitalna kompetencija – učenje učenja – interpersonalne i građanske kompetencije – poduzetništvo – kulturno izražavanje 	<ul style="list-style-type: none"> – komunikacija na materinskom jeziku – komunikacija na stranim jezicima – matematička kompetencija i osnovne kompetencije u znanosti i tehnologiji – digitalna kompetentnost – učenje učenja – društvene i građanske kompetencije – osjećaj inicijative i poduzetništva – kulturna svijest i izražavanje 	<ul style="list-style-type: none"> – kompetencija pismenosti – jezička kompetencija – znanstvena, tehnološka, inženjerska i matematička kompetentnost – digitalna kompetentnost – osobne, socijalne i kompetencije učenja – građanska kompetencija – kompetencija za poduzetništvo – kompetencija kulturne svijesti i izražavanja

² Euridice European Unit, 2002.

³ European Commission, 2004.

⁴ European Commission, 2006.

⁵ European Commission, 2018.

Sve pojedinačne kompetencije prethodno navedene (iz tablice) nužne su za rad, socijalni život i daljnje učenje i zapošljavanje, odnosno ispunjavanje temeljnih socijalnih uloga i odgovornosti, te se prema tome mogu odrediti kao životne vještine u pravom smislu te riječi. Radna skupina APOSO-a (s.a.) zadužena za prepoznavanje ključnih vještina i kompetencija ipak pravi razliku između tih dvaju pojmova i fenomena. Životne su vještine onaj kompleks kompetencija koje doprinose osobnom rastu i razvoju, tj. ostvarenju punog potencijala svake osobe, kako bi bila otvorena i spremna suočiti se sa svim izazovima koje život nosi (*rješavanje problema, kritičko mišljenje, učinkovite komunikacijske vještine, odlučivanje, kreativno mišljenje, vještine interpersonalnih odnosa, vještine izgradnje slike o sebi, empatija i upravljanje stresom i upravljanje emocijama*).

Zaključna razmatranja

Kreatori politike i razvoja obrazovanja svjesni su da je ljudski kapital osnovni čimbenik ekonomskog razvoja i socijalnog prosperiteta i zato su zainteresirani za učinke obrazovanja, posebice za opće i krajnje. Konačni učinci i ishodi obrazovanja moraju biti povezani sa stvarnim životom jer je osnovna uloga obrazovanja, pa i obrazovanja odraslih, omogućiti ljudima uspješno funkcioniranje u stvarnom životu. S obzirom na to, njihova je ključna karakteristika dinamičnost i promjenljivost. Svako društveno vrijeme i svaka društvena situacija zahtijevat će i imati svoj kompleks životnih vještina, onih vještina koje su relevantne za postizanje deklariranih ciljeva i zadovoljenje konkretnih društvenih i individualnih potreba.

Vještine povezane sa stvarnim životom one su vještine koje omogućavaju rješavanje konkretnih društvenih i individualnih problema (očuvanje zdravlja, ostvarivanje ljudskih prava, ekonomsku dobrobit i sl.). S obzirom na to, životne su vještine krajnji cilj obrazovanja i učenja i osnovni instrument za kreiranje daljnjih društvenih i individualnih promjena.

Literatura:

1. Ananiadou, K., Claro, M. (2008.) *21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries*, EDU Working paper no. 41, Paris, OECD, dostupno na: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=edu/wkp\(2009\)20&doclanguage=en](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=edu/wkp(2009)20&doclanguage=en).
2. APOSO (s.a.) *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina*.
3. CEDEFOP, (2004.) *Vocational education and training key to the future*.
4. Commission of the European Communities (1995.) *White Paper on education and training, Teaching and Learning, Towards the Learning Society*, Brussels, dostupno na: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d0a8aa7a-5311-4eee-904c-98fa541108d8/language-en>.
5. Commission of the European Communities (2000.) *A Memorandum on Lifelong Learning, Brussels*, dostupno na: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf.
6. Commission of the European Communities (2005.) *Proposal for a recommendation of the European parliament and of the council on key competences for lifelong learning*, Brussels, dostupno na: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2005\)0548_/com_com\(2005\)0548_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2005)0548_/com_com(2005)0548_en.pdf).
7. Council of the European Union (2004.) *The concrete future objectives of education and training systems*, Report from the Education Council to the European Council, Brussels, dostupno na: <http://www.aic.lv/bologna/Bologna/contrib/EU/report%20on%20the%20concrete%20objectives%20of%20ed%20sys.pdf>.
8. Delors, J., et al. (1996.) *Learning: the treasure within*, Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty -first Century, UNESCO PUBLISHING, Paris UNESCO.
9. Department of Youth and Sports, Ministry of Education Bhutan (2014.) *Implementation of Life Skills Education in schools*, Review report, 2014, dostupno na: <http://www.education.gov.bt/documents/10180/589796/Book.pdf/b1011d24-0481-4602-be3f-016539c73e2c?version=1.0>.
10. Eurydice European Unit, (2002.) *Key Competencies: A developing concept in general compulsory education, Brussels*, dostupno na: <http://www.edmide.gr/KEIMENA%20E.U/key%20competences%20Europe.pdf>.
11. European Commission (2004.) *Implementation of "Education and training 2010" work programme*, Working group b: "Key competences, Key competences for lifelong learning a European reference framework, dostupno na: <http://ssu.acs.si/datoteke/TEMA%20MESECA/JUNIJ,%20JULIJ,%20AVGUST/Key%20Competences%20for%20Lifelong%20learning.pdf>.
12. European Commission (2006.) *Recommendation of the European parliament and of the council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning*, Brussels,. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/ALL/?uri=CELEX%3A32006H0962>.
13. European Commission (2016.) *A new skills agenda for Europe*, Working together to strengthen human capital, employability and competitiveness {SWD(2016) 195, Brussels, dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0381&from=EN>.

14. European Commission (2018.) *Proposal for a Council recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*, Brussels, dostupno na: https://ec.europa.eu/education/initiatives/european-education-area/proposal-council-recommendation-key-competences-lifelong-learning_en.
15. European Council (2000.) *Lisbon European Council 23 and 24 March 2000*, Presidency conclusions, Luxembourg: Publications Office, dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm.
16. European Parliament and the Council of the European Union (2006.) *Recommendation of the European parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning*, (2006/962/EC), Official Journal of the European Union, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=EN>
17. Hozjan, D., (2009.) Key competences for the development of lifelong learning in the European Union, *European journal of vocational training*, No. 9. 196-207.
18. Leney, T. et al. (2004.) *Achieving the Lisbon goal: The contribution of VET*, Final report for the European Commission, 15.10.2004, London, ('Maastricht study'), dostupno na: http://www.refernet.org.uk/index_copenhagen.asp.
19. Ananiadou, K. Claro, M. (2009.) *21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries*, Paris: OECD, dostupno na: https://read.oecd-ilibrary.org/education/21st-century-skills-and-competences-for-new-millennium-learners-in-oecd-countries_218525261154#page1.
20. OECD (2013.) *OECD Skills Outlook*, First Results from the Survey of Adult Skills, dostupno na: [https://www.oecd.org/skills/piaac/Skills%20volume%201%20\(eng\)--full%20v12--eBook%20\(04%2011%202013\).pdf](https://www.oecd.org/skills/piaac/Skills%20volume%201%20(eng)--full%20v12--eBook%20(04%2011%202013).pdf).
21. Patterson, M. B. (2018.) The Forgotten 90%: Adult Nonparticipation in Education, *Adult Education Quarterly* 2018, Vol. 68(1) 41–62.
22. Trilling, B., Fadel, C., (2009.) *21st century skills – learning for life in ours times*, Jossey Bass, San Francisco.
23. UN (2001.) *Declaration of Commitment on HIV/AIDS*, dostupno na: http://www.unaids.org/sites/default/files/sub_landing/files/aidsdeclaration_en_0.pdf.
24. UNESCO (1990.) *World declaration on education for all*, New York, dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001275/127583e.pdf>.
25. UNESCO (2000.) *The Dakar Framework for Action*, Paris, dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>.
26. UNESCO (2004.) *Inter-Agency Working Group on Life Skills in EFA*, Paris, dostupno na: <https://www.unicef.org/lifeskills/>.
27. UNESCO (2015.) *Education for all 2000-2015: achievements and challenges*, dostupno na: <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/030.pdf>.
28. UNICEF (s.a.) *Konvencija o pravima deteta*, Beograd, dostupno na: [https://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima\(1\).pdf](https://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima(1).pdf).
29. UNICEF (2006.) *Assessing Child-Friendly Schools*, Bangkok, dostupno na: https://www.unicef.org/eapro/Assessing_CFS.pdf.
30. UNICEF (2012.) *Global Life Skills Education Evaluation*, London, dostupno na: https://www.unicef.org/evaluation/files/GLSE_Phase_2_Final_report_March_2012_revised.pdf.
31. UNICEF (2012.a) *Life skills*, Definition of terms, dostupno na: https://www.unicef.org/lifeskills/index_7308.html.

32. UNICEF (2012.b) *Global Evaluation of Life Skills Education Programmes*, New York, dostupno na: https://www.unicef.org/evaluation/files/GLSEE_Booklet_Web.pdf.
33. UNICEF (2013.) *Life Skills and Lifelong Learning*, dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002250/225027e.pdf>.
34. UNICEF (2015.) *Quality learning through life skills*, MENA education network (MEdNet) Meeting report, Amman, dostupno na: http://www.oosci-mena.org/uploads/1/wysiwyg/MEdNet_Meeting_Report_-_Final.pdf.
35. World Bank (2014.) *Step skills mesurment*, Snapshot, dostupno na: [http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Feature%20Story/Education/STEP%20Snapshot%202014_Revised_June%2020%202014%20\(final\).pdf](http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Feature%20Story/Education/STEP%20Snapshot%202014_Revised_June%2020%202014%20(final).pdf).
36. World Health Organization (1999.) *Partners in life skills education - Conclusions from a United Nations inter-agency meeting*, Geneva, dostupno na: <https://www.unicef.org/lifeskills/>.
37. World Health Organization (s.a.) *Skills for Health*, dostupno na: <https://www.unicef.org/lifeskills/>.
38. WHO, UNESCO, UNICEF and the World Bank (2000.) *Focusing resources on effective school health: a FRESH Start to Enhancing the Quality and Equity of Education*, dostupno na: <https://www.unicef.org/lifeskills/files/FreshDocument.pdf>.
39. WHO (2009.) *Health promoting schools: A framework for action*, Manila, dostupno na: http://www.wpro.who.int/health_promotion/documents/docs/HPS_framework_for_action.pdf.

PRILOZI

Bojan Baić

ZNANJA, VJEŠTINE I SPOSOBNOSTI U PRAKSI U REPUBLICI SRPSKOJ

Uvod

Područje obrazovanja odraslih u Republici Srpskoj uređeno je Zakonom o obrazovanju odraslih (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 59/09 i 1/12). Tim je zakonom uređeno da se kao sastavni dio programa obrazovanja odraslih utvrđuju znanja i vještine koje se stječu njegovim završetkom. Osim toga predviđena je i aktivna uloga poslodavaca u procesu identificiranja znanja, vještina i sposobnosti koje su potrebne tržištu rada, kao i prilikom izrade formalnih programa obrazovanja odraslih. Važnu novinu predstavlja i mogućnost provjere znanja, vještina i sposobnosti u Ispitnom centru Zavoda za obrazovanje odraslih kroz proces testiranja u skladu s katalogom znanja ili programom obrazovanja.

Dokumentom *Principi i standardi u području obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini* (*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 39/14), koji slijedi međunarodna i europska načela i standarde u području obrazovanja odraslih, kao ključni pojmovi definirani su *znanje, vještine i kompetencije*.

Prema tome dokumentu *znanje* je „rezultat usvajanja informacija kroz proces učenja; znanje je skup činjenica, principa, teorija i praksi koje se odnose na područje rada ili izučavanja; u kontekstu Europskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje znanje se opisuje kao teorijsko i/ili činjenično“.

Vještine predstavljaju „sposobnost primjene znanja i korištenja principa ‘znati kako’ da se izvrši određeni zadatak i da se riješi problem; u kontekstu Europskog kvalifikacijskog okvira, vještine se definiraju kao kognitivne (uključuju korištenje logičkog, intuitivnog i kreativnog razmišljanja), praktične (uključujući fizičku spretnost i korištenje metoda, materijala, sprava i instrumenata) i socijalne vještine (vještine komuniciranja i suradnje, emocionalna inteligencija i druge)“.

Kompetencije podrazumijevaju „sposobnost primjene znanja, vještina i personalnih, socijalnih i metodoloških sposobnosti, na radnom mjestu ili tijekom učenja, kao i u privatnom i profesionalnom razvoju“.

Utvrđivanje potreba

Prilikom donošenja programa obrazovanja odraslih najvažniju ulogu ima suradnja s poslodavcima te je najveći broj programa i donesen na temelju njihovih zahtjeva i uz njihovo aktivno sudjelovanje u kreiranju sadržaja programa. Prilikom izrade programa poslodavce se konzultiralo u vezi s nužnim znanjima, vještinama i sposobnostima koje konkretan program mora sadržavati i koje su potrebne tržištu rada. Osim izravnoga sudjelovanja suradnja s poslodavcima ostvarena je i preko obveznog pribavljanja mišljenja o programu koji se donosi, što obavlja Privredna komora Republike Srpske te proslijeđuje Uniji udruženja poslodavaca Republike Srpske.

Inicijatori donošenja programa također mogu biti i drugi zainteresirani subjekti od kojih najvažniju ulogu imaju organizatori obrazovanja odraslih. Oni na temelju zahtjeva koje dobivaju od polaznika ili izravno od poslodavaca s područja u kojem djeluju, predlažu i sudjeluju u donošenju programa. Bitnu ulogu imaju i lokalne agencije za razvoj koje kroz različite projektne aktivnosti s ciljem razvoja određenog područja predlažu programe i provedbu projekata čiji je cilj stjecanje znanja, vještina i sposobnosti nužnih za obavljanje određenih poslova.

Praktičan primjer programa

Jedan od primjera programa za koji duže razdoblje nije bilo organizirane edukacije jest i program osposobljavanja za poslove dimnjačara. S obzirom da je zakonskim propisima predviđena obveza redovitoga godišnjeg pregleda dimnjaka, kao i zbog nedostatka ponude za obavljanje poslova čišćenja, bilo je nužno usvojiti jedan takav program. Programom osposobljavanja za poslove dimnjačara definirana su znanja i vještine koje se stječu njegovim završavanjem, nakon čega će polaznik moći samostalno: čistiti dimnjake, dimne kanale, termoenergetska postrojenja, masne ventilacije i ventilacijske uređaje; pregledavati, kontrolirati i održavati dimnovodne i ventilacijske kanale; čitati skice i crteže iz tehničke dokumentacije korisnika usluga; koristiti se skicama, crtežima i tehničkom dokumentacijom; skicirati dimnjak s oštećenjem; navoditi osnovni pribor za rad, pomoćna sredstva i uređaje; koristiti se osnovnim priborom, pomoćnim sredstvima za rad i uređajima; održavati i čistiti osnovni pribor i pomoćna sredstva za rad; razlikovati vrste dimnjaka, ventilacijskih uređaja i ložišta; navoditi tehnike i načine čišćenja na dimnovodnim objektima; navoditi karakteristike i namjenu kemijskih sredstava za čišćenje; čistiti kemijskim sredstvima; uočiti oštećenje dimnjaka i sanirati oštećenja; prepoznati kritične točke opasnosti na poslu te primjenjivati propise o zaštiti na radu.

U konkretnom primjeru definirana znanja i vještine, koje dimnjačar mora nužno posjedovati, upotrebljavaju se prilikom realizacije sadržaja programa. Provjera stečenih teorijskih znanja obavlja se testom znanja, dok se stečene radne kompetencije provjeravaju obavljanjem jednog standardiziranog radnog zadatka.

Realizacije u praksi

U dosadašnjoj se praksi stjecanje znanja, vještina i sposobnosti kroz programe obrazovanja odraslih realizira na temelju zahtjeva poslodavaca iskazanih preko njihovih udruženja, kroz projektnu aktivnost koju provode lokalne zajednice preko svojih agencija za razvoj i na temelju zahtjeva organizatora obrazovanja odraslih koji analizama utvrđuju potrebe za odgovarajućim programima.

Rješavajući problem nedostatka radnika u području prijevoza roba i usluga, poslodavci su definirali zahtjev za izradom odgovarajućeg programa osposobljavanja koji bi uvažio njihove potrebe za obrazovanjem i zapošljavanjem većeg broja profesionalnih vozača. S tim su ciljem obavljene izrada i donošenje *Programa osposobljavanja za profesionalnog vozača motornih vozila*, u kojem su uvaženi konkretni zahtjevi poslodavaca, te je Privredna komora Republike Srpske osnovala svoju ustanovu za obrazovanje odraslih – Edukativni centar Privredne komore Republike Srpske. Preko te ustanove i uz potporu Zavoda za zapošljavanje Republike Srpske nezaposlene su osobe osposobljene za poslove vozača. Na takav je način u potpunosti odgovoreno na zahtjeve tržišta rada.

Važnu ulogu u stjecanju znanja, vještina i sposobnosti imaju i lokalne agencije za razvoj koje kroz projektne aktivnosti s ciljem razvoja određenoga gospodarskog područja u lokalnoj zajednici sudjeluju u realizaciji programa obrazovanja odraslih. Kroz takav je oblik suradnje s lokalnim zajednicama realizirano osposobljavanje za proizvodnju sira u Prijedoru, za plasteničku proizvodnju i za konstruktora i modelara muške i ženske odjeće u Doboju, a u Banjoj Luci osposobljavanje nezaposlenih osoba prema potrebama poslodavaca u metaloprerađivačkom sektoru.

Osim navedenih načina utvrđivanja potreba, izrade programa i njihove realizacije, i organizatori obrazovanja odraslih, na temelju svojih analiza potreba za realizacijom određenog programa, imaju mogućnost predlaganja odgovarajućih programa obrazovanja odraslih. Na njihovu je inicijativu u prethodnom razdoblju javno važećim proglašen *Program usavršavanja stomatoloških tehničara za rad u protetici*, a usvojeni su *Program osposobljavanja za pizza-majstora* te *Program osposobljavanja koktel-majstora*.

Provjera znanja vještina i sposobnosti preko Ispitnog centra

Kao mehanizam provjere znanja, vještina i sposobnosti Zakon o obrazovanju odraslih predviđa mogućnost da se preko Ispitnog centra, koji je organizacijska jedinica Zavoda za obrazovanje odraslih, obavljaju provjera znanja vještina i sposobnosti, bez obzira na način njihova stjecanja, i izdavanje javne isprave polaznicima. Provjera znanja vještina i sposobnosti obavlja se testiranjem koje provode stručnjaci iz pojedinih područja, a u skladu s programima obrazovanja odraslih ili katalogima znanja.

Do sada je u Ispitnom centru obavljena provjera znanja kod 25 kandidata prema javno važećem *Programu usavršavanja medicinskih i laboratorijskih tehničara za rad u transfuziji* i kod sedam kandidata prema javno važećem *Programu usavršavanja medicinskih tehničara za rad u radioterapiji*.

Neformalni instrumenti prepoznavanja znanja, vještina i sposobnosti

Kroz projekt *Potporna obrazovanju odraslih*, koji su financirali njemačko Savezno ministarstvo za ekonomsku suradnju i razvoj i švicarska Agencija za razvoj i suradnju, Zavod za obrazovanje odraslih bitno je sudjelovao u dijelu koji se odnosi na razvoj instrumenta pod nazivom *karton osobnih kompetencija*, u okviru postupka *Certifikacija informalno stečenih kompetencija*.

Tijekom provedbe toga projekta obavljeno je prilagođavanje njemačkog instrumenta za vrjednovanje informalno stečenih kompetencija, koji je razvio Njemački institut za obrazovanje

odraslih 2002. pod nazivom *Profilpass*, i to na način da je jezično, kulturološki i socio-ekonomski prilagođen domaćem okruženju pod nazivom *karton osobnih kompetencija*.

Karton osobnih kompetencija dakle predstavlja instrument namijenjen za identifikaciju i vrjednovanje informalno stečenih znanja. Za ono što se nauči tijekom školovanja i tijekom različitih usavršavanja postoje svjedodžbe i druge isprave kojima se potvrđuje stečeno znanje, međutim znanja i vještine stečene kroz svakodnevne poslove, kroz hobije, kroz obavljanje raznih dužnosti unutar obitelji ne samo da nisu vrjednovani nego su često i zanemareni od onih koji ih posjeduju. *Karton osobnih kompetencija* omogućava pojedincu sustavnu analizu vlastitoga života, pregled aktivnosti kojima se bavio te, uz pomoć savjetnika, identifikaciju znanja i vještina koje je usvojio baveći se najrazličitijim aktivnostima.

Karton osobnih kompetencija osoba popunjava uz profesionalno savjetovanje certificiranog savjetnika. Osim što se dokumentiraju osobne sposobnosti i kompetencije stečene tijekom školovanja, rada, obavljanja volonterske djelatnosti, bavljenja hobijem, obavljanja poslova i dužnosti u okviru svoje obitelji, njegovo popunjavanje podrazumijeva i definiranje osobnih ciljeva i budućih koraka, što može pomoći prilikom izrade osobnog plana za traženje posla, plana za promjenu radnog mjesta ili plana za dodatno usavršavanje.

Uloga je savjetnika najvažnija u dijelu vrjednovanja kompetencija koje je korisnik identificirao, ali samo u smislu pomoći, a nikako u njihovoj konačnoj ocjeni. *Karton osobnih kompetencija* podrazumijeva samoevaluaciju koju savjetnik podupire, jer konačan rezultat nije formalni certifikat, nego potvrda da je savjetovana osoba prošla proces identificiranja i vrjednovanja kompetencija uz potporu savjetnika.

Karton osobnih kompetencija daje odgovarajuće rezultate i postiže svoju svrhu bez obzira na razinu obrazovanja, godine života te radni status korisnika, tako da nema ograničenja u kontekstu njegove primjene za različite društvene kategorije. Nezaposlenim osobama omogućava kvalitetno sagledavanje vlastitih prednosti, kao i stjecanje odgovarajućeg samopouzdanja, kako bi što kvalitetnije nastupile na tržištu rada. Osobama u stanju socijalne potrebe omogućava spoznati sebe te shvatiti da i same imaju kompetencije koje ih mogu učiniti ravnopravnim članovima društva. Osobama bez osnovnog obrazovanja pomaže shvatiti da formalno obrazovanje nije jedini način da se nešto nauči, dok zaposlenim i poslovno uspješnim osobama služi za sagledavanje dosadašnjih uspjeha i za definiranje plana budućih usavršavanja.

Osnovni preduvjet za kvalitetan rezultat jest popunjavanje *kartona osobnih kompetencija* temeljeno na načelu dragovoljnosti, jer to je instrument namijenjen onima koji se žele baviti sobom i unaprjeđivati sebe.

Usporedo s prilagodbom instrumenta obavljena je izobrazba savjetnika za rad s *kartonom osobnih kompetencija* te multiplikatora čija je zadaća izobrazba budućih savjetnika.

Europski program ili agenda za obrazovanje odraslih

Uvod

Skupština Kantona Sarajevo donijela je u listopadu 2015. Zakon o obrazovanju odraslih. Na taj je način prvi put obavljen sustavan pristup oblasti obrazovanja odraslih na području Kantona Sarajevo.

Obrazovanje odraslih u Kantonu Sarajevo provodi se između ostalog s ciljem povećanja vrijednosti ljudskoga kapitala kroz poboljšanje obrazovne i kvalifikacijske strukture stanovništva, postizanja veće zapošljivosti, unaprjeđenja kvalitete života, kao i postizanja osnovne i funkcionalne pismenosti odraslih te postizanja najmanje osnovnog obrazovanja.

S tim u vezi na razini Ministarstva za obrazovanje, znanost i mlade Kantona Sarajevo pristupilo se izradi koncepta osnovnog obrazovanja odraslih, odnosno izradi programa osnovnog i funkcionalnog obrazovanja odraslih.

Bosna i Hercegovina prema svojim kapacitetima i broju stanovnika spada u male i nerazvijene zemlje s ozbiljnim ekonomskim problemima, visokom stopom nezaposlenog stanovništva i neodgovarajućom obrazovnom strukturom stanovništva. Statistički su podatci posljednjeg popisa stanovništva poražavajući. Pokazatelj su da se nalazimo u situaciji nužnog opismenjivanja određenog postotka stanovništva. Prema konačnim rezultatima Agencije za statistiku BiH, *Popisa 2013.*, i parametru pismenosti stanovništva podatci za Kanton Sarajevo su sljedeći: udio nepismenih osoba starih 10 godina i više iznosi 6.306 osoba ili 1,7 % (748 muškaraca i 5.558 žena). Udio stanovništva starog 15 godina i više bez ikakvog obrazovanja u Kantonu Sarajevo iznosi 9.766 osoba (1.417 muškaraca i 8.349 žena), dok je ukupan broj stanovništva starog od 15 godina s nepotpunim osnovnim obrazovanjem u Kantonu Sarajevo 14.669 (2.568 muškarca i 12.101 žena). Prema parametru računalno pismenog stanovništva starijeg od 10 godina i više na području Kantona Sarajevo živi 113.462 osoba koje su se izjasnile kao računalno nepismene kategorije stanovništva, od čega je 46.490 muškaraca, a 66.972 žena. Izneseni su podatci za područje Kantona Sarajevo, ali i uopće u Federaciji, zabrinjavajući i podrazumijevaju žurno djelovanje s ciljem etabliranja društva vještina, znanja i kompetencija, kao i odgovarajućih kvalifikacija za tržište rada. Svrha, funkcije, ciljevi i model osnovnog obrazovanja odraslih ima prije svega kompenzacijsku ulogu, odnosno ulogu nadoknađivanja propuštenog primarnog obrazovanja, uključivanje na tržište rada, kao i razvojnu funkciju koja podrazumijeva uključivanja u sustav cjeloživotnog učenja.

Sa stajališta pojedinca primarna je svrha osnovnog obrazovanja odraslih razvoj individue, socijalno-kulturna integracija bez obzira na spol, životnu dob, socijalno i kulturno podrijetlo, nacionalnu i vjersku pripadnost, tjelesnu i psiho-fizičke sposobnosti.

Opći ishodi osnovnog obrazovanja odraslih

Očekivani opći ishodi osnovnog obrazovanja odraslih odnose se na razvoj i unaprjeđenje:

- jezične kompetencije i komunikacije na materinskom jeziku
- jezične kompetencije i komunikacije na stranom jeziku
- matematičke kompetencije
- informatičke kompetencije
- znanstvene kompetencije (osnovne znanstvene pismenosti)
- kompetencije upravljanja vlastitim učenjem
- građanskih kompetencija
- poduzetničke kompetencije
- stručne kompetencije.

Model osnovnog obrazovanja odraslih u Kantonu Sarajevo

Radi osiguranja organizacijske i programske fleksibilnosti i zadovoljenja obrazovnih potreba različitih sredina i ciljnih skupina, osnovno se obrazovanje odraslih realizira kroz **model funkcionalnoga osnovnog obrazovanja odraslih**.

Realizacija toga modela temelji se na posebnim nastavnim planovima i programima koji su primjereni potrebama i mogućnostima učenja odraslih osoba.

Taj model predstavlja organizacijsku i programsku integraciju osnovnoga općeg obrazovanja i kratkotrajne stručne obuke. On se temelji na pretpostavci da većina odraslih osoba bez osnovnog obrazovanja pripada kategoriji socijalno isključenih koji nisu motivirani za stjecanje obrazovanja koje im ne pruža mogućnost i šansu da stječu znanja, vještine i kompetencije radi uključivanja na tržište rada, odnosno uspješno traganje za poslom i njegovo dobivanje.

Taj je model namijenjen osobama:

- koje nisu pohađale osnovno obrazovanje
- koje su završile dio osnovnog obrazovanja te ga žele kompletirati i nastaviti daljnje školovanje u redovitome obrazovnom sustavu
- koje su aktivni u traženju posla bez potpunog osnovnog obrazovanja
- koje su bez osnovnog obrazovanja, a u riziku su od gubitka posla
- koje trebaju osnovno obrazovanje i obuku za samozapošljavanje, integraciju na tržište rada.

Osnovno obrazovanje odraslih organizira se kroz tri programska i organizacijska ciklusa, odnosno tri trijade. Svaka trijada traje jednu školsku godinu, što znači da cjelokupan proces stjecanja osnovnog obrazovanja za odrasle traje tri školske godine. Vrijeme trajanja trijada u školskim satima bit će definirano nastavnim planom i programom.

Organizacija osnovnog obrazovanja odraslih po trijadama osigurava:

- fleksibilnost, odnosno zadovoljavanje konkretnih obrazovnih potreba posebnih ciljnih skupina i pojedinaca, odnosno mogućnost uključivanja pojedinca u osnovno obrazovanje upravo na onoj razini, odnosno razredu koji je ranije završen

- vertikalnu prohodnost (iz prvog u drugi i iz drugog u treći ciklus i dalje k srednjoj školi) i
- horizontalnu prohodnost (pohađanje stručne obuke poslije završene bilo koje trijade).

Nastavni se plan i program osnovnog obrazovanja odraslih ostvaruje:

- redovitom i
- instruktivno-konzultativnom nastavom.

Stručne obuke u okviru osnovnog obrazovanja odraslih

Stručne su obuke integralni dio tog modela.

Program stručnih obuka temelji se na potrebama tržišta rada i standardima zanimanja, odnosno na zahtjevima konkretnih zanimanja/poslova za znanjima i vještinama.

Odabir polaznika za različite obuke, odnosno izbor stručnih obuka koji vrše polaznici, proces je u kojem je nužno sagledati: želje i potrebe polaznika, psihofizičke sposobnosti polaznika, potrebe tržišta rada za obukama i mogućnost pronalaženja odgovarajuće organizacije za realizaciju obuke.

Uloge i sudionici provedbe osnovnog obrazovanja odraslih

Ministarstvo za obrazovanje, znanost i mlade Kantona Sarajevo treba izraditi sporazum o suradnji sa socijalnim partnerima: kantonalni Zavod za zapošljavanje, Udruženje poslodavaca, Trgovinska komora i dr. o aktivnoj suradnji u području funkcionalnoga osnovnog obrazovanja odraslih. Taj sporazum uključuje razmjenu informacija o tome koji su profili na tržištu rada deficitarni, a koji su ponuđači, tj. poslodavci istodobno spremni primiti polaznika/e na praksu iz toga područja. Identifikacija zanimanja i stručnih profila u okviru kojih se nudi obuka za polaznike (osposobljavanje unutar zanimanja) vrši se na godišnjoj razini uvidom u evidenciju službe, tj. zavoda za zapošljavanje. U sljedećem se koraku identificiraju srednje stručne škole, poslodavci i ponuđači obuka koji su spremni primiti jednog ili više polaznika na tim poljima.

Nastavno osoblje za naknadno stjecanje osnovnog obrazovanja u skladu sa zakonom pohađa izobrazbu za stjecanje andragoških kompetencija u okviru predviđenog obrazovnog programa nadležnog prosvjetno-pedagoškog instituta ili kod drugih ponuđača.

Uprava škole osigurava nastavno okruženje koje je u skladu s andragoškim načelima. Prema mogućnosti, to je prostorija koja je fizički odvojena od učionica za djecu i koja je više nalik seminarskoj dvorani, a manje učionici za djecu, te je opremljena i edukativnim posterima, pločama, kartama, knjigama i priručnicima koji odgovaraju radu s odraslima.

Josip Perković

ZNANJA, VJEŠTINE I PRAKTIČNE SPOSOBNOSTI ODRASLIH S CILJEM POBOLJŠANJA/ODRŽANJA KVALITETE ŽIVLJENJA

Ljudi su inteligentna bića. Čovjek kao takav samostalno ili u interakciji s okolinom utječe na razvoj i samoga sebe i okruženja te doprinosi razvoju cjelokupne civilizacije na Zemlji. Budući da se civilizacija neprestano mijenja, pa i tijekom ljudskog života, čovjek mora biti u stanju pratiti i kontrolirati te promjene, kao i utjecati na njihov tijek. Kako bi mogao pratiti, kontrolirati, kao i utjecati na promjene koje ga okružuju, tijekom života mora biti spreman na stjecanje, održavanje i razvijanje parametara/čimbenika kojima interaktivno utječe na svoju okolinu te tako doprinosi i kvaliteti življenja. Sve to upućuje na činjenicu da kao intelektualno biće mora biti spreman na stjecanje novih znanja, vještina i praktičnih sposobnosti tijekom cijeloga života, kao odgovor na neprestano mijenjanje svoje okoline, a s ciljem poboljšanja uvjeta življenja.

Kako bi opstao u svijetu koji se stalno mijenja, čovjek mora steći, održavati i razvijati odgovarajuća, potrebna znanja, vještine i praktične sposobnosti tijekom cijeloga životnog vijeka. Također je dužan stečena znanja, vještine i praktične sposobnosti prenositi dalje i tako doprinositi poboljšanju kvalitete življenja, kao i održivu razvoju društva i civilizacije općenito. Ovdje ćemo se usredotočiti na probleme s kojima se čovjek susreće u smislu cjeloživotnog učenja kao odrasla osoba. Rješenje tog problema zahtijeva sustavan i interaktivan pristup i zajednice i države. U Hercegbosanskoj županiji rješavanje problema obrazovanja odraslih definirano je *Zakonom o obrazovanju odraslih (Narodne novine Hercegbosanske županije, službeno glasilo, br. 1, Livno, 31. siječnja 2017.)*. Također, obrazovanje odraslih regulirano je i dvama pravilnicima: *Pravilnikom o srednjoškolskom obrazovanju odraslih i Pravilnikom o završavanju osnovnog školovanja polaganjem (Narodne novine Hercegbosanske županije, službeno glasilo, br. 5, Livno, 25. lipnja 2005.)*. Prema spomenutom zakonu odrasli su osobe starije od 15 godina koje nisu završile osnovno obrazovanje, odnosno osobe starije od 18 godina koje su završile osnovno obrazovanje u redovitom školovanju i druge osobe koje se obrazuju, a da pri tome nemaju status učenika. Također, tim je zakonom definirano, između ostalog, cjeloživotno učenje kao integracija formalnog, neformalnog i informalnog učenja kako bi se stekle mogućnosti za stalno unaprjeđenje kvalitete življenja.

Kako bi se doprinijelo smislenom i kvalitetnom obrazovanju odraslih, nužna je sustavna suradnja andragoških institucija, predstavnika gospodarstva, kao i samih potencijalnih kandidata za obrazovanje odraslih. Ta se suradnja prije svega temelji na potrebama i zahtjevima poslodavaca, potom andragoške institucije utvrđuju mogućnost njihove realizacije te se analizira postojanje zanimanja odraslih za učenje u smislu iskazanih zahtjeva poslodavaca. Tu poslodavci imaju ključnu ulogu, jer upravo suradnja s njima ukazuje na aktualne potrebe tržišta rada, a samim tim doprinosi i smislenosti obrazovanja odraslih jer im u velikoj mjeri jamči brzo zapošljavanje ili promjenu postojećeg radnog mjesta njima zanimljivijim ili bolje plaćenim. Andragozi kroz stručnu osposobljenost i odgovarajuću opremljenost prostora za učenje omogućavaju provedbu i doprinose

kvaliteti obrazovanja odraslih. Kako bi program obrazovanja odraslih bio uspješan, mora postojati i zanimanje odraslih za planirani program.

Praktičan primjer iz područja obrazovanja odraslih navest ćemo program *Stručno osposobljavanje za izradu 3D modela na računalu*.

Budući da poslodavci već duže vrijeme iskazuju potrebu za radnom snagom iz područja strojarstva koja je osposobljena za izradu 3D modela na računalu, strukovna škola preko udruge osnovane pri samoj školi, a u suradnji sa zavodom za zapošljavanje pristupa izradi i realizaciji programa. Predstavnici zavoda i udruge ostvaruju kontakt s poslodavcima kojima je potrebna gore navedena radna snaga, s ciljem što kvalitetnije izrade programa za obrazovanje. Posjetima tvrtkama izravno se upoznaju s potrebama poslodavaca. Također, potrebe poslodavaca zavedene su u program kroz upitnike o željenim znanjima i vještinama. Predstavnici zavoda provode anketno ispitivanje odraslih te utvrđuju zainteresiranost potencijalnih kandidata za planirani program. Iz svih navedenih aktivnosti zaključuje se opravdanost realizacije planiranog projekta.

Provedba projekta

Predstavnici udruge zadužene za provedbu programa *Stručno osposobljavanje za izradu 3D modela na računalu* pristupaju formiranju kabineta za izvođenje nastavnog dijela obrazovanja. Kao rezultat interaktivnog djelovanja poslodavaca, udruge i zavoda donosi se program stručnog osposobljavanja odraslih za izradu 3D modela na računalu u okviru kojeg su definirana znanja koja provedbom tog programa trebaju steći budući kandidati.

Osobe koje završe program *Stručno osposobljavanje za izradu 3D modela na računalu*, stječu sljedeća znanja iskazana kroz ishode učenja:

- objašnjava elemente zahtjeva naručitelja za koji mora izraditi 3D model
- opisuje pravila tehničkog crtanja
- opisuje konstrukcijski način izrade 3D modela
- identificira elemente softvera za izradu 3D modela
- definira planirane aktivnosti i vrijeme pri izradi 3D modela
- identificira tehnološke mogućnosti izrade proizvoda
- prepoznaje važnost timskog rada i pravodobnog informiranja suradnika o provedenim aktivnostima
- prepoznaje načine za rješavanje problema u realizaciji radnih zadataka
- definira mjere i sredstva zaštite na radu i važnost primjene sredstava zaštite na radu
- razlikuje dokumente prema vrsti, važnosti i načinu odlaganja
- objašnjava važnost pravilnog vođenja dokumentacije, evidentiranja i arhiviranja.

Navedena znanja omogućavaju sljedeće vještine i praktične sposobnosti:

- procjenjivanje kvalitete zahtjeva naručitelja za koji mora izraditi 3D model
- primjenjivanje pravila tehničkog crtanja
- utvrđivanje tehnološkog postupka izrade naručiteljeva zahtjeva
- pripremanje i održavanje radnog mjesta u ergonomskom i higijenskom smislu
- skiciranje konstrukcijskih rješenja dijelova i sklopova narudžbe
- samostalno primjenjivanje 3D softvera za projektiranje dijelova i sklopova

- utvrđivanje usklađenosti sklopnih i radioničkih crteža sa zahtjevom naručitelja, kao i funkcionalnosti sklopa u smislu kolizije i funkcionalnosti
- kompletiranje prateće dokumentacije radnog naloga
- primjenjivanje važećih pravilnika o vođenju dokumentacije i arhiviranju
- odabiranje načina odlaganja i arhiviranja dokumentacije
- korištenje stručnim nazivljem
- uspostavljanje odgovarajućeg načina komunikacije sa suradnicima i klijentima u smislu doprinosa poboljšanju uvjeta rada
- primjenjivanje mjera zaštite na radu.

Preko lokalnih medija zavod za zapošljavanje objavljuje natječaj s jasnim uvjetima za prijam kandidata za projekt *Stručno osposobljavanje za izradu 3D modela na računalu*. Nakon okončanog natječaja i odabira skupine udruga pristupa provedbi projekta. Prije početka stručnog osposobljavanja predstavnici udruge, koji su ujedno i voditelji samog procesa obrazovanja za taj projekt, provode testiranje svih kandidata u smislu utvrđivanja već stečenih znanja, vještina i praktičnih sposobnosti te tako utvrđuju startnu poziciju za početak osposobljavanja. Tijek osposobljavanja provodi se u razdoblju od tri mjeseca, četiri školska sata tjedno. Nazočnost i napredak kandidata glede stečenih znanja i vještina redovito se prati te se provodi testiranje s ocjenom *zadovoljava* ili *ne zadovoljava*. Nakon završetka obrazovanja kandidati s ocjenom *zadovoljava* dobivaju certifikate kao potvrdu stečenih znanja i vještina.

Stečena znanja, vještine i praktične sposobnosti kroz taj projekt daju kandidatu uvid u ono što pri izradi 3D modela na računalu mora naučiti, što mora biti u stanju uraditi kako bi bio uspješan u budućem poslu, te stvaraju temelj za daljnje buduće poslovno usavršavanje.

Polazeći od činjenice da čovjek živi u vremenu, a ono rezultira stalne promjene koje utječu i na uvjete čovjekova življenja, dolazi se do zaključka da čovjek kao inteligentno i društveno biće mora biti spreman za cjeloživotno učenje, jer jedino tako osigurava svoj vlastiti opstanak te također doprinosi kvaliteti življenja.

*"With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union"
Publications: "This project has been funded with support from the European Commission. This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."*

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

